295 3839
5913
34-98

Ф. П. ПАВЛОВ

ЙАЛТА СУТРА

ПЙЕСĂСЕМ

ЧĂВАШСЕН
ПАТШАЛĂХ ИЗДАТĔЛСТВИ
ШУПАШКАР 1934

Ф. П. ПАВЛӐВ

ЙАЛТА
★
СУТРА

ПЬЕСӐСЕМ

ЧУВАШСКАЯ
КНИЖНАЯ ПАЛАТА
г. Чебоксары Чувашской АССР

ЧӐВАШСЕН
ПАТШАЛӐХ ИЗДАТЕЛСТВИ
ШУПАШКАР — 1933

ЙАЛТА.

5 КАРТИНĂЛĂ ПЙЕСĂ[1].

ВЫЉАКАНСЕМ:

1. **Пăрчкан** — вăтам хресчен арăмĕ.
2. **Йелљук** — унăн амаçури хĕрĕ.
3. **Ванљук** — каччă, тăлăхсекер, чухăн.
4. **Çтаппан** — йал куштанĕ, кулак.
5. **Йăскар** — кăрчăк.
6. **Муçça** — унăн упăшки.
7. **Палљља** — салтак.
8. **Старăстă.**
9. **Çамрăк ача.**
10. **Вата çын.**
11. **Туй пуçĕ.**
12. **Хăйматлăх.**
13. **Кĕреке пуçĕн йулташĕ.**
14. 1-мĕш туйачи, 2-мĕш туйачи.
15. 1-мĕш туйарăмĕ, 2-мĕш туйарăмĕ.

Хĕрсем, ачасем, каччăсем, хĕрçумсем, туй халăхĕсем, туйачисем туйарăмĕсем тата ыттисем те.

Драмăри ĕç Германи вăрçи вăхăтĕнче пулнă.

Пйесăри йурăсене Ф. Павлăв хăй илемлетнисене тата кăтартнă йĕркепе йурласа пырсассăн пит те аван пулмала. Кĕввисене „Сăрнай", „Çĕнĕ Сăрнай" сборниксенче тупма пулаť. Пурне те вĕренсе çитеймесессĕн, вырăнти урăх йурăсемпе йўнеçме те йураť. Ку пйесăна лартма хоркружоксен пулăшас пулаť.

ПĔРРЕМĔШ КАРТИНĂ.

1-мĕш курăну.

(Сăмахсăр сценкă[2]).

Çтаппан крыљца çинчен уретникпе старăстăна кăмăллăн ăсатаť. Лешсем ăшшăн сывпуллашса кайаççĕ. Урам хушшипе вата çын иртсе кайаť. Вăл Çтаппан тĕлне çитсессĕн çĕре çити тайăлса чыс тăваť. Çтаппанĕ кĕрет.

---

[1] 1922-мĕш çулта пичетленсе тухнă 4 пайлă драмăна Чăвашсен патшалăх театăрĕнче 1932-мĕш çулта выљаса панă пек çĕнĕле редакципе пичетленет. Хăш вырăнсене камсем, йепле урăхлатнине пĕлес

2-мĕш курăну.

Пăрчкан килкартинче. Сценă: вăтам хресчен пӳрчĕн пăлтăра кĕмели картлашки, çимвăрма шăналăк карса тунă вырăн, хапха т. ыт. те. Пăрчкан пусă умĕнче кĕпе çăват.

Йеҙук (витрессине кĕрет). Ĕнтĕ сурăхсене хупрăм. (Витрисене крыҙца çине лартса, вырăн патне пырат).

Пăрчкан. Купăста шăвартăн-и? (Урамра йурă сасси).

Йеҙук. Шăвартăм.

Пăрчкан (кĕпине çуса). Ĕнене мĕн патăн?

Йеҙук. Пахчаран курăк çулса патăм.

Пăрчкан. Йурĕ, апла пулсан. Ĕнтĕ кайса çывăрах. (Хапха патнеле кайма тăрат, йурă сасси хытăрах илтĕнет „Çырма хĕрне“... йурра йурлаççĕ).

Йеҙук. Анне, ман пĕртте ыйăх килмест.

Пăрчкан. Мĕн тата?

Йеҙук. Епĕ урама кайатăп...

Пăрчкан. Мĕн? Ан чупса çӳренĕ пултăр.

Йеҙук. Анне, хĕрсем пурте урамра, йурăсем йурлаççĕ, йепле манăн пĕччене кайса çывăрас?

Пăрчкан. Ан пелке, чупкăн! Пĕре-пĕре асăнмалăх тупан-ха хуна ваҙҙи.

Йеҙук. Анне, мĕншĕн апла калатăн?

Пăрчкан. Епĕ санран аслăрах-и, аслăрах мар-и? Итле-ха. Ма есĕ ман сăмахран тухатăн? Епĕ хуна çуратнă апу мар пулсан та, ман саншăн чĕре ыратат.

Йеҙук. Анне, есĕ йаланах çапла калатăн.

Пăрчкан. Ех, Йеҙук! Вилсе кайăп та кураймăп çав: „Ĕлĕк анне çапла калаччĕ“, тесе сахал мар астăвăн, вара.

тесессĕн, тата ку пиесăна Шупашкарти театăрта мĕнле выҙаса панине асăрхаттарнинче вула. Редактăрĕ.

[2] Шупашкарти академилĕ театăрта 1932 ç. лартнă чухне пиесăн 4 картинĕшĕн те йурăхлă, улшăнми декораци — урам хушши пек тунăччĕ: сценăн пĕр йенче вăтам хресчен килкартийĕ, тепĕр йенче Ваҙукăн чухăн килĕ, вĕсем урлă урам леш йенче Çтаппанăн шатрун çурчĕ курăнат.

Кун пек декорацине выҙас пулсассăн, йе Пăрчкан килĕ умĕнчи урам хушшине кăтартма май пулсассăн çех, çак малтанхи сăмахсăр сценкăна выҙаса иргерме пулат. Йалти сценăра тӳрех иккĕмĕш курăнуран пуçламала, йе тата действи Пăрчкан пӳртĕнче шалта пулма та пултарат.

Йеђук. Анне, темскер çинчен калаçатăн есĕ, епĕ ăнланаймастăп.

Пăрчкан. Тĕрĕс каларăн. Чăнах та нимĕн те пĕлместĕн есĕ. Çинуç ырă, хырăм тутă, тата мĕн кирлĕ?

Йеђук. Мана ним те кирлĕ мар.

Пăрчкан. Ухмах! Аçупа апу камшăн тăрăшнă тата? Пирĕн пурлăх кăштах пур ĕнтĕ. Çĕр тара илсе пухман ăна. Аçу вилсен пĕтĕмпех хам пуççине йулчĕ те, çурăма лайăх тарлаттарчĕ.

Йеђук. Анне, мĕншĕн çиленетĕн? Епĕ сан сăмахунган пĕртте тухмастăп-çке? Епĕ хĕрсемпе выђама çеç кайатăп.

Пăрчкан. Ех, ачам, епĕ сана хуна йуратса калатăп. Ман шухăшпа, сана ун пек тухса çӳреме питех килĕшмест.

Йеђук. Анне, епĕр выђатпăр анчах. Кайатăп, анне?

Пăрчкан. Кайах еппин. Чармастăп. (Алкумнеле утса кайаť. Йеђук кайма тăрсан). Йеђук! Асту, Вађукран айăккаларах пăрăн.

Йеђук. Мĕншĕн, анне? Вађук питĕ ырă каччă-çке?

Пăрчкан. Йуратмастăп епĕ сан Вађукна.

3-мĕш курăну.

(Йăскар хапхаран кĕрет).

Йăскар. Ман килес, Пăрчкан йăмăк.

Пăрчкан. Ах, килсем, килсем, Йăскар акай. Малала ирт.

Йăскар. Килнĕскер иртетпĕр. Сывă-и, çӳреттĕр-и?

Пăрчкан. Çӳретпĕр-ха хуллен. Есĕ ху лайăх-и? (Ал параççĕ).

Йăскар (Йеђука). Чупаť-и, хĕрĕм? (Ал параççĕ).

Йеђук. Анне, епĕ кайатăп.

Пăрчкан. Кай та, час таврăн.

Йеђук. Халех килетĕп. (Урамра йурлама чарăнаççĕ).

Йăскар. Çӳрех, хĕрĕм, çӳрех. Сирĕн çӳремесĕр камăн çӳрес. Ака епĕр, ват супнăсем, çĕрнĕ кăмпа пекех, нĕр ларсан вырăнтан та тапранмастпăр. Çӳрех, хĕрĕм: сирĕн çӳрес пулаť. (Йеђук тухса кайаť).

4-мӗш курӑну.

(Йӑскарпа Пӑрчкан).

Йӑскар. Пӑрчкан йӑмӑк, ача-пӑчасен ҫӳрес те пулаҫ, тетӗп. Епӗр хамӑр та ача чухне сахалах ҫӳремен. (Ӈуххи тапак туртаҫ).

Пӑрчкан. Ача-пӑчах пулнӑ ҫав.

Йӑскар. Ах, Пӑрчкан йӑмӑк, ӗлӗкхи пурнӑҫа лайӑх иртертӗмӗр те. Мӗн чухлӗ ҫинӗ, мӗн чухлӗ ӗҫнӗ, ереке йухтарнӑ. Ӗҫкӗ чухне — ӗҫкӗре, туй чухне — туйра. Ҫук, хаӊ ӗлӗкхи чухлӗ пултараймаҫҫӗ. Тепӗр тесен, хам та епӗ, ӗлӗкхипе танаштарсан, упӑте пек анчах тӑрса йулнӑ.

Пӑрчкан. Есӗ, акай, апла мар-ха, лар-ха — епӗ сӑра ӑсса тухам.

Йӑскар. Ах, ан чӑрман, Пӑрчкан йӑмӑк. Епӗ кӗрсе анчах курас терӗм.

Пӑрчкан. И, Йӑскар акай, епӗ часах ӑсса тухатӑп. Сана пӗрре тахҫанах ӗҫтерес тенӗччӗ. (Витре илсе тухса кайаҫ).

5-мӗш курӑну.

(Йӑскар пӗччонех).

Йӑскар. Е, вӑрманти тӑмана. Пӗрре мар, ҫирӗм те ӗҫтерӗн халӗ. Пӗлетӗп епӗ сан шухӑшусене, витӗрех куратӑп. Хӗре часрах хӑпӑтса кӑларса, ху пӗччен хуҫа пулса йуласшӑн есӗ. Унтан вара, упӑшка кӳртесшӗн. Ха, ватӑ кӗлетке пулсан та, упӑшкапа выӊӑса пурӑнасшӑн. Ҫавӑ ӗнтӗ: мӑнтӑр темскер те тутарӗ. Хушӑн пулсан, кирек-мӗн хӑтлан. Мана мӗн? Ман ӗҫес те ҫийес, ҫийӗнчен укҫа илес. Ах, пайан пыр йарӑначчӗ-ха. Ӗнтӗ пехлетӗп. (Урамра ҫӗнӗ йурӑ йурлани илтӗнет, — „Шӑлтӑр-шӑлтӑр урапа“ йурлаҫҫӗ).

6-мӗш курӑну.

(Йӑскар. Пӑрчкан кӗрет).

Пӑрчкан. Акӑ епӗ, килтӗм те.

Йӑскар. Ма чӑрманатӑнах. Ман пӗртте ӗҫес килмест.

Пӑрчкан. Ай, мӗн калаҫатӑн, Йӑскар акай. Йепле вара епӗ сана хам пӳртрен хӑна тумасӑр кӑларса йарӑп? (Сӑра тултараҫ. Малтан хӑй ӗҫет, унтан Йӑскара параҫ).

Йăскар. И, Пăрчкан йăмăк, кăçал ĕçни... Çăвар ăшĕ те шăршланса карĕ пулĕ. Ĕçетпĕр, ĕçетпĕр — таçта кайаť, тепле хырăм чăтаť. (Ӊуххи туртаť).

Пăрчкан. Сăри сивĕрех пулмарĕ-ши?

Йăскар. Ман хырăм ăна тиркемест. Ман хăвăлĕ асланнă мар-и? (Ĕçет). Сăри питĕ тутлă... пыл пекех. Тавăсси, йе астуман та... (Сăх-сăхаť). Пăрчкан йăмăк!

Пăрчкан. Тавах-ха, кăçал курсах та кайман-ха. Сана пĕрре питĕ хытă ĕçтерес тенĕччĕ. (Ĕçтерет). Çтаппан арăмĕ мĕнле?

Йăскар. Тирĕпе шăмми анчах йулнă. Нумайа пултараймасť. Чĕм таталнă.

Пăрчкан. Мĕнле чир унăн?

Йăскар. Çтаппан мăшкăлне тӳссе йытă вырăнĕнче пурăн-ха, тата пирĕн хĕрарăмăн телейĕ те çавнашкал ĕнтĕ. Патак хыççăн, ачана чипер çуратма пултараймасан... вара етем пĕтĕмпех пăрахăçа тухаť.

Пăрчкан. Çтаппанĕ хăй мĕн?

Йăскар. Çтаппанĕ-и?

Пăрчкан. Е-е...

Йăскар. Çтаппан вăл урăх арăм шыраť.

Пăрчкан. Чăнах-и?

Йăскар. Суймастăп.

Пăрчкан. Ĕç-ха... Епĕ сана тахçанах пĕр сăмах калас тенĕччĕ.

Йăскар. Калах, сăмахху пулсан. Епĕ никама та калас çук.

Пăрчкан. Мĕн... Çтаппан мана килĕштермĕ-ши?

Йăскар. Ха... Акă мĕн! Ай, тата шухăш кĕчĕ?

Пăрчкан. Темскер... Шухăш кĕчĕ пек çав.

Йăскар. Мм... апла. Анчах...

Пăрчкан. Мĕн тата?

Йăскар. Карт тухмасť.

Пăрчкан. Епĕ сана ахаҕ тумăп, Йăскар акай.

(Урамра йурлама чарăнаççĕ).

Йăскар. Ан çилен, сарçу катса çитерсен те пулмасť. Ху шухăшла: есĕ тепĕр пилĕк çултан ватăлса ларатăн. Çтаппан халех ватăлас çук. Сана урăх тупса парăп. Кама килĕштеретĕн?

Пăрчкан. Çтаппан мар пулсан, мана ытти кирлĕ мар. Çтаппан пурлăхлă етем, йалта йатлă çын, унпа пĕрле пурлăх тытма аван пулĕ.

Йăскар. Е, вăл çаплах та-ха ĕнтĕ. Ах, тыт-ха, ĕçрĕм ĕнтĕ. (Урамра йурлани илтĕнет,—„Пахча кайăк..." йурлаççĕ)

Пăрчкан. И, ĕç-ха, ĕç! Паллах, пирĕн Йеђуксем кĕртленсе çÿреççĕ. Вађук çыпăçнă та, уйăрăлма та пĕлмест. Ăçта Йеђук—вăл унтала. Те качча илесшĕн тата хăйĕн ухмах ăсĕпе?

Йăскар. И, Вађук Йеђука тĕлĕкре те кураймĕ. Çавах та есĕ вĕсене сыхла. Каччăпа хĕр вăл—кушакпа çу, тенĕ. Тавара пăссан, илекен пулмĕ.

Пăрчкан. Епĕ те çапла шухăшлатăп çав: хĕр йатне пăсасси ним те мар, тетĕп. Чăнах та, кайса сыхлас пулĕ. Есĕ, акай, мана ан пăх, хăвах тултарса ĕç.

Йăскар. Тытах. Мана çитрĕ. Ĕнтĕ кăштах выртса канасчĕ. Ватă шăм-шак мар-и? Йĕпене сиссенех туртма пуçлать.

Пăрчкан. Канах, канах. Епĕ Йеђука кайса шырамха. (Кайать).

7-мĕш курăну.

(Йăскар пĕччен).

Йăскар. Кайах, ара. Канма ăна епĕр сансăр пуççăр та пĕлетпĕр. (Сăра тултарса ĕçет. Ĕçсе йарсан витри тĕпне пăхса). Йакалчĕ. (Урамра хытăрах йурлани илтĕнет). Йурлăрах, йурлăрах. Ăна епĕ те йурлатăп. (Хуллен йурлать: „Сар кайăк, (2 хут) сар кайăкăн савнасси" т. ыт. те. Вырăн çине кайса выртать. Ыйăхра пĕр икĕ хут йурласа илет).

8-мĕш курăну.

(Йеђук кĕрет, Вађук урама тăрса йулать).

Йеђук (урлă-пирлĕ пăхкаласа). Вађук, Вађук! Ан кай, ан кай! Кĕр, кунта никам та çук.

9-мĕш курăну.

(Йеђук. Вађук кĕрет. Йăскар выртать).

Вађук. Чăнах никам та çук-и?
Йеђук. Никам та.
Вађук. Тусăм! (Йеђука ыталать).

Йеђук. Ай, намăс...

Вађук. Епĕ сана йурататăп...

Йеђук. Вађук, есĕ мана манмăн-и?

Вађук. Ăçтан манас ман сана? Есĕ манăн çутă хĕвелĕм-çке?

Йеђук. Чăнах-и?

Вађук. Уйăхшăн та, хĕвелшĕн те. (Йăскар вăранса пуçне çĕклет). Йеђук!

Йеђук. М..

Вађук. Чуп тутар?

Йеђук. Ай! (Вăтанса Вађук кăкăрĕ çине пуçне чикет).

Вађук. Йеђук... Йеђук...

Йеђук (пуçне йерипе çĕклесе Вађука куçран пăхаť).

Вађук (Йеђука чуптуса хытса кайаť).

Йăскар (шăналăка уçса пăхаť). А... Епĕ мĕн, тетĕп? Вăкăр пăрува çуллаť, мĕн.

Вађук (пуçне хăвăрт çĕклет). Кам пур кунта? Мана темĕскерле сасă илтĕнчĕ?

Йеђук. Есĕ йунăшрăн. Никам та çук. Ларар-и?

Вађук. Ларар. (Лараççĕ). Йеђук, есĕ хитре.

Йеђук. Есĕ епĕ хитрине тин куратăн-и?

Вађук. Тин мар. Епĕ сана пĕчĕкренех йурататăп. Есĕ маншĕн питĕ хитре.

Йеђук. Есĕ те маншăн питĕ хитре.

Вађук. Ĕлĕк атте калаччĕ:—çынна тӳрех куçран пăх, тетчĕ,—куçĕ санран тарса кушаккайăк пек пытанмасť пулсан,—вăл вара сан çын,—тетчĕ.

Йеђук. Ха-ха-ха! Йепле кулăшла калаçатăн есĕ, Вађук? Ман куçăмсем камăн пек тата?

Вађук. Санăн çутă çăлтăр пек. Епĕ кунĕн-çĕрĕн сана куçран пăхса ларăттăмччĕ: вĕсем çăл пек тарăн. (Чуптăваť). А...

Йеђук. Вађук, Вађук, мĕн пулчĕ сана? Çиллентĕн-им?

Вађук (чĕнмест).

Йеђук (Вађука куçĕнчен пăхса) Вађук, есĕ ӳсĕрĕлсе кайнă пек пултăн?

Вађук. Санăн çӳхе туту ӳсĕртсе йачĕ мана. Ех, Йеђук! Сана çилленме манăн вăйăм çитмест. Епĕ сана акă çапла ал çине çĕклĕттĕм те, пĕтĕм тĕнчене

кăгартăттăм: „Çакă манăн“, тейĕттĕм. Ах, савнă Йеђук, питĕ хытă йурататтăп-çке епĕ сана!

Йеђук. Хăçан качча илĕн есĕ мана?

Ваңук. Хăçан? Кĕçĕрех! Пĕлтĕн-и?

Йеђук. Кĕçĕрех ытла хăвăрт. Епĕ хатĕрленмен.

Ваңук. Кĕçĕрех, чунăм, кĕçĕрех! (Ыталат).

Йеђук. Йурĕ апла пулсан.

10-мĕш курăну.

(Йеђукпа Ваңук. Йăскар, Пăрчкан, ун хыççăн Çтаппан тата Муçça кĕреççĕ).

(Йеђукпа Ваңук пĕр-пĕринчен хăвăрт уйăрлаççĕ. Йеђук намăсланса питне саппунпа хуплат. Ваңук пуçне çĕклесе, мĕн пулассине кĕтсе тăрат. Çтаппан алăкран кĕрсен унтах тăрат. Йăскар тăрса ларат, сăмсаран тапак туртат. Муçça унта-кунта çавăрăнкаласа сĕтел çывăхне пырат, сăра витри çине ăйăшăн пăхма тытăнат. Пăрчкан Йеђука хĕнеме пуçлат).

Пăрчкан Есĕ каччăпа-и? Есĕ каччăпа-и? Ах, лиска йытă! Акă сана, акă сана!

Йеђук. Ой, ан çап, анне!

Йăскар. Ап-чăхху! Ап-чăхху!

Муçça. Айуй! Ман тапак пыракки те кунта тем?

Йăскар. Есĕ тата мĕн шыраса çӳретĕн, тапак пыракĕн хупăлчийĕ?

Ваңук. Пăрчкан акай, ан тив есĕ Йеђука.

Пăрчкан. Сана тата мĕн кирлĕ? Есĕ унăн упăшки-им?

Йеђук. Анне, ан йатлаç есĕ Ваңука...

Пăрчкан. Тата кирли? Ах, сучка! Йепле вĕсем пĕр-пĕрин хутне кĕреççĕ.

Ваңук. Пăрчкан акай, ан тив Йеђука. Епĕ ăна качча илетĕп. (Пăрчканран хуллине туртса илет те, ывăтса йарат).

Пăрчкан. А, есĕ унăн хутне кĕретĕн-и? Чим, епĕ сана, качча илтерем! (Алкум патĕнчен кисип илет). Тухса кай ман килтен, тухса кай! Тухса кай!

Йăскар. Пăрчкан йăмăк, асту!

Муçça. Пăрчкан йăмăк, кисипне пăрахах! (Муççапа Йăскар Пăрчканран кисипне туртса илеççĕ).

Пăрчкан. Ах, турă, вĕсем пурте мана хирĕç! Ах, тур! Çтаппан ывăлсем, Çтаппан ывăлсем!

Çтаппан (урай варне паттăр пек йăвăррăн утса тухат). Ваңук! Кай тухса!

Ваҫук. Хуллен!

Ҫтаппан. Кай тухса! Унсăрăн епĕ сана халех кантăр тыллана пек хуҫкаласа пăрахăп.

Муҫҫа. Ваҫук ывăлăм, кайах есĕ, кайах, ҫапăҫу пулĕ, кайах.

Ваҫук (Ҫтаппана пӳрнипе йунаса). Ей, халăх йунне ĕҫекен вăрăм туна! Асту! Епĕ ҫак килте сан ҫине ал хурса алла та вараламастăп, анчах ирĕкре тĕл пулсан, санпа кĕрешме хатĕр. Акă ҫакă чăмăр пуҫунтан тивсен—йе пуҫу саланса кайĕ, йе ĕмĕрлĕхе сĕрĕм тивсе йулĕ.

Ҫтаппан. Ну!.. (Ҫапма аллине ҫĕклет).

Ваҫук. Ан тапран вырăнтан!

Пăрчкан. Тухса кай ман килтен, тухса кай! (Йеҫука). Есĕ те тухса хăп!

Ваҫук. Кайăпăр, кайас пулсан. Анчах епĕ кунтан пĕччен каймастăп. Айта, Йеҫук, пĕрле. Чăнах та епĕр ҫак килтен тухса кайăпăр.

Йеҫук. Ăҫта кайăпăр, Ваҫук?

Ваҫук. Ман пата. Пурĕ пĕр, иксĕмĕр пĕр мăшăр пулас пулать.

Пăрчкан. А-ах, шуйттансем! Пĕтерчĕҫ! (Йĕрет).

Йăскар. Апла мар-ха, Ваҫук шăлăм! Апла йал кулать. Епĕр акă ҫапла тăвăпăр: есĕ, хĕрĕм, венчетчен ман патăмра пурăн, кайран вара, Ваҫук пӳртне сана туйпа ăсатăпăр.

Муҫҫа. Ха, ĕнтĕ епĕ те хĕр паратăп! „Ай-ҫун, май-ҫун, манăн варли лутра хурăн!“

Йăскар. Кайăпăр, ачасем. Йапалисене кайран та илсе кайăпăр.

Пăрчкан. Тухса хăпăрах, вăрă-хурахсем! Мана сирĕн йапаларсем кирлĕ мар! (Йапалисене кăларса ывăтма тăрать).

Ваҫук. Айта, Йеҫук!

Йеҫук. Сывă пул, ҫуратнă кил ҫурт!

Пăрчкан. Кайăрах, пĕтĕр, ҫĕр айнех путăр! (Ваҫукпа Йеҫук, вĕсен хыҫĕнчен Йăскарпа Муҫҫа тухса кайаҫҫĕ).

11-мĕш курăну.

(Пăрчкан, Ҫтаппан).

Пăрчкан. Ах, мĕн турĕҫ мана ку вăрă-хурахсем.

Ҫтаппан. Кăларсах пемеллеччĕ те вĕсене, кăштах тăхтас, терĕм.

Пăрчкан. Ах, ма кăларса пемерĕнех вĕсене?

Çтаппан. Ан кулҫан, кирлĕ пулсан, епĕ вĕсене кайран та тытса хĕнеме пултаратăп.

Пăрчкан. Ах, Çтаппан ывăлсем, тытса хĕне вĕсене, тархасшăн. Ваҫукне пуçне çапса шăтар, Йăскарне кутĕнчен тап, Муççине тата тытса силлесен те çитĕ. Епĕ сана уншăн пулăштух ĕçтерĕп.

Çтаппан. Пулăштуха ăна епĕр хамăр та тупатпăр, а санăн... (çывăхарах пырать) ман ваҫҫи... кăшт тутлăраххи пулмала, а?...

Пăрчкан (пĕлмен пек пулса.) Мĕн-ши вăл тутлăраххи?

Çтаппан. Акă çакă (Пăрчкана йарса тытать).

Пăрчкан (вĕçернесшĕн пулса). Ай... Йурамасть!

Çтаппан. Мĕншĕн? Есĕ ман кăмăла питĕ кайатăн, кăштах выҫаса пăхма йурĕ-çке?

Пăрчкан. Выҫама? Епĕ сан ваҫҫи выҫама кушак çури мар-çке? Намăса ăçта хурас? Епĕ ĕнтĕ тин хĕр мар, ватăлнă.

Çтаппан. Е, намăс вăл тĕтĕм мар, куçа çимест. Ватти-çамрăкки—епĕ питех уйамастăп. Çамрăк хĕрсем вĕсем пиçсе çитмен çырла пек анчах. Есĕ чăмăр, çемçе, çавăнпа сана чуптума та авантарах пулĕ...

Пăрчкан. Санăн чуптума, хăвăн арăму пур та?

Çтаппан. Ех, арăм!.. Ман, ăна курсан, хăсас килет.

Пăрчкан. Ха-ха-ха! Ан култарах. Анчах ман упăшка вилни виçĕ çул. Çав виçĕ çул хушшинче епĕ выҫама мар, вăл шухăша пуçра та тытман (айакала). Ах, чĕре сиксех тухать, мĕн тăвас?

Çтаппан. Тытман пулсан, хаҫ тытма та кайах мар. Тытманни вăл тата лайăхрах.

Пăрчкан (шăппăн). Çынсем пĕлсен?... а... Намăс?...

Çтаппан. Кунта никам та çук, урамра тĕттĕм.

Пăрчкан. Чăнах та кунта никам та çук... тĕттĕм... Ах, мĕнле çын есĕ.

Çтаппан. Ан шарла... Пăрчкана йарса тытать.

12-мĕш курăну.

(Çавсемех тата Муçça).

Муçça. Ман кунта калпак йулнă пулас та...

Çтаппан. Муçça! Тепре шăл шуррине уçатăн пулсан, халех кăларса перетĕп.

Муçça. Е, епĕ хамах, хамах кайатăп. Çтаппан шăлăм, хамах кайатăп.

Çтаппан. Ш-шст! (Муçça тухса тарать).

Чаршав.

ИККĔМĔШ КАРТИНĂ.

(Ваӊук патĕнче).

1-мĕш курăну.

(Йелӊукпа Ваӊук).

Йелӊук (сăпка сиктерет, йурлать).

Ӊанине, тунине, Амăшне — пуçне,
Ачине урине... Ачине — çунатне —
Тăппи-таппи çӳреме, Вăштăн-вăштăн вĕçтерме,
Кăрăс-кăрăс тутарма... Лăпăш-лăпăш сиктерме...

Ваӊук (картишĕнче çава аври лартать). Хире кайаччен апат çитерен пулӊ, Йелӊук, хатĕрле-ха. Ачине унччен епĕ хам та сиктерĕп.

Йелӊук. Йурĕ, Ваӊук, пăх-ха: вăл пĕртте çывăрмасть, куçне уçнă та, пăхса выртать.

Ваӊук. Ăçта-ха вăл? (çавине пӳрт кĕтессине тăратать). Ха, чăнах: йепле вăл чарлаттарса пăхса выртать. А, Йелӊук, есĕ апат хатĕрле-ха, хатĕрле.

Йелӊук. Халех. Апачĕ те ним те çук та, мĕнех хатĕрлес-ши?

Ваӊук. Кăвас пĕтни-ха, вара?

Йелӊук. Пур кăштах.

Ваӊук. Кăвас çине сухан йар. А, ку шăхличи валӊи — качака сĕчĕ. Вара çитрĕ те пире.

Йелӊук. Йурĕ. Çапла тăвăпăр. (Чашăк илсе тухать).

Ваӊук. Мĕн туса выртатăн-ха есĕ, улпут? Ха, аллисене чăсать, тата! Маттур, маттур! Çывăрах, ывăлăм, çывăрах!

2-мĕш курăну.

(Ваӊук. Пăрчкан кĕрет).

Пăрчкан. Ман килес, ан йатлăр, пурăнаççи?

Ваӊук. Вилме шухăшламан-ха. Ху мĕлле пурăнатăн?

Пăрчкан. Пурăнкалас пулать ирĕксĕр, мĕн тăвас тетĕн.

Ваӈук (пуҫне ҫӗклет). Мӗлле ирӗксӗр? Пуҫна ма ҫыхрӑн?

Пӑрчкан. Ах, ан калах. Ваӈук, Ҫтаппан ҫапса шӑтарчӗ.

Ваӈук. Ехе! Тыткалама пӗлет пулас, мур, пӗрре алла лексен. Астӑватни, пӗрре сан пагӑнта мана тытса хӗнеме тӑчӗ? Анчах ури чӗтрерӗ пулмала — ҫыхланмарӗ. Ҫавах епӗ ӑна маттур пулӗ, тесе шухӑшлатӑп.

Пӑрчкан. Мӗн пулнине каҫарах, Ваӈук кӗрӳ. Мана ухмах хӗрарӑма улталарӗ вӑл, усал. Ман пӗгӗм пурлӑха хӑй аллине пуҫтарса илчӗ. Хама тарҫӑ туса хучӗ. Сӑмах чӗнсенех хӑвалать, хӗнет... Арманӗнче тарҫӑ, килӗнче тарҫӑ, хӑй ӗҫсе ҫӳрет, арӑмӗ ӗҫлемест... Йаскарсене ӗҫлеттерет...

Ваӈук. Ан тив, ӑна пурлӑх чӑрмантарас ҫук.

Пӑрчкан. И, арӑмне ҫаплах ҫӗмӗрет. Вырӑнтан тӑма та памасть. Кӑшт ура ҫине тӑрса ҫӳреме пуҫласанах хӗнеме тытӑнать.

Ваӈук. Ха, упа хӑраххи!

Пӑрчкан. Кайас пуљ.

Ваӈук. Ма лармастӑн?

Пӑрчкан. Ҫтаппана шыратӑп та... Сирӗн пата килсе ларман-ши, терӗм. Ҫавӑнпа килсе пӑхас, терӗм.

Ваӈук. Ҫук, Ҫтаппан пирӗн пата килмен. Мӗн-ма кунта килес унӑн?

Пӑрчкан. Йељук пуҫне ҫавӑратӑп, тесе мухтанать, тет.

Ваӈук. Ха-ха-ха! Ҫавӑрттарӑп епӗ ӑна лайӑх пӗрре, йарса илсен.

Пӑрчкан. Йытӑлансан, ӑна никам та чараймӗ.

3-мӗш курӑну.

(Ваӈук, Пӑрчкан, Йељук).

Йељук. Ачи ҫывӑрать-и?

Ваӈук. Ҫывӑрать.

Йељук. Анне, чипер ҫӳретни?

Пӑрчкан. Епӗр ҫӳрессе ҫӳретпӗр те-ха. Пайан кантуртан килнӗ, Ваӈукпа пӗр ҫултисене чӗнеҫҫӗ, тет.

Ваӈук. Килсе чӗнмен халљ, унччен апат ҫийӗр.

Пӑрчкан. Кайас-ха, сывӑ пулӑр!

Йељук. Анне, апат ҫиме йул.

Ваҥук. Апат çиме лар! Çитĕ ĕнтĕ, малашне пĕрпĕрне çилленмесĕр пурăнапăр!

Пăрчкан. Ларса çийес-им апла?

Ваҥукпа Йелюк. Ларса çи! Ларса çи!

Йелюк. Çимесĕр. (Çиме лараççĕ. Йелюк çимесĕр Ваҥук çине пăхса ларать).

Ваҥук. Ма çиместĕн есĕ?

Йелюк. Сана салтака илсе кайасран хăратăп.

Ваҥук. Ан хăра, епĕр кайсан вăрçи те пĕтет.

Пăрчкан. Пĕттĕрчĕ вăл, вăрçи. Вара кайсан та пуç пĕтмĕччĕ. (Шаккаççĕ).

Сасă. Килте-и?

Ваҥук. Кунта, кунта! Килте! Кам вăл? Çытăр мучей, есĕ мар-и?

Сасă. Епĕ.

Ваҥук. Кĕр кунта.

Сасă. Кĕрес те пулĕ.

Йелюк. Ваҥук, мĕншĕн килнĕ вăл?

Ваҥук (шухăша кайса). Темме...

Йелюк. Ах тура, старăстă... (Пурте сĕтел хушшинчен тухаççĕ. Пăрчкан апат пуçтарма тытăнать).

4-мĕш курăну.

(Çавсемех тата старăстă.)

Старăстă (кĕрет). Ман килес, вăй патăр.

Ваҥук. Килех! Вырăн тупкаласа ларччĕ.

Старăстă (Ваҥука ал тытать). Лайăх пурнаççи, ушкăнĕпе?

Ваҥук. Тавта пуç. Пурăнатпăр-ха хуллен. Ху лайăх-и?

Старăстă. Çӳретпĕр. Пирĕн ĕçĕ çавнашкал та...

Йелюк. Мĕн тата?

Старăстă. Çавнашкал ĕнтĕ. Пайан кантура кайас пулать, ыран прийума.

Йелюк. Ах!..

Ваҥук. Йелюк, ан макăр-ха, тархасшăн... (Çавине тытать). Авă сан... выртать. Есĕ çавна пăх... Епĕр ĕнтĕ... карăмăр... (Питне аллипе хуплать. Урамра салтак йурри илтĕнет. Йурлакансем Ваҥук пӳрчĕ çумнеле килеççĕ).

Старăстă. Ăна ĕнтĕ, Ваҥук шăлăм, макăрса та ним те тăвас çук. Ĕçĕ çапла та... Ну, епĕ кайам-ха... Ман тата

ик-виç çĕре çитес пулаť. Сывă пулăр. (Тухса кайаť).

Ваŋьук. Сывă пул, мучей. (Çаваран уйăрлаť).

5-мĕш курăну.

(Паљљапа салтак ачисем кĕреççĕ).

Паљља. Сывă-и ушкăнпе?

Ваŋьук. Сывах-ха, йулташсем! Ĕçтермелеччĕ те йулташсене, сăри пулмарĕ.

Паљља. Сăрапа тăрса нумай пулаť, Ваŋьук. Епĕр кайма тухнă. Сана пĕрле илсе кайас терĕмĕр.

Салтак ачисем (йурлаççĕ).

1. Çăлтăр витĕр çул курăнаť, (2 хут).
   Епĕр кайас çул пуљ çав... (2 хут).
2. Уйăх витĕр çул курăнаť, (2 хут).
   Епĕр çÿрес çул пуљ çав... (2 хут).

Ваŋьук. Ан макăр-ха, Йељук чунăм. Кантур инçех мар, каçчен кайса килĕпĕр...

Паљља. Кайас та пулаť ĕнтĕ.

Ваŋьук. Кайăпăр.

(Йурлаççĕ).

1. Мăн çул урлă каçнă чух (2 хут).
   Йаштак хурăн хуçăлчĕ,
   Симĕс çулçи тăкăнчĕ...
2. Тăвансенчен уйăлнă чух (2 хут).
   Йаштак пĕвĕм аванчĕ,
   Çемçе кăмăл хуçăлчĕ...

Паљља. Ну, кайар, Ваŋьук.

Ваŋьук. Кайăпăр. (Пурте пĕрлешсе йурлаççĕ).

Ваŋьук. Ех, карăмăр... (Кайаççĕ, Йељук ăсатма тухаť, Пăрчкан сăпка патне йулаť).

Йељук. Ваŋьу-ук, часрах таврăн!

6-мĕш курăну.

Йељук. Карĕç!..

Пăрчкан. Макăрса та ним тăвас çук.

Йељук. Сана апла калама ним те мар. Ман мĕнле чăтас?

Пăрчкан. Епĕ кайам-ха. Сыв пул. Ан макăр. Макăрса та ним тăвас çук... (Тухса кайаť).

Йељук. Сыв пул...

7-мĕш курăну.
(Йеђук пĕчченех).

Йеђук. Чĕре паçăрах сиçрĕ. Турă çавăрса килтĕрех. Пĕччен пулсан, тата тепĕр майлăччĕ... (Сăпка çин пăхса). Çакăншăн чун хăрать... (Сăпка йуррине хуллен йу рлать).

Ђанине, тунине,
Ачине, урине...

Чаршав.

ВИÇÇĔМĔШ КАРТИНĂ.

(Çавăнтах, пысăк антрактсăрах пуçлама йурать).

1-мĕш курăну.
(Йеђукпа Çтаппан).

Çтаппан (глăкра). Кĕме йурать-и? (Кĕрет).

Йеђук. Вађуксем карĕç...

Çтаппан. Килнĕ-килменех ан хăвалаçам. Куртăм кайнине. Çавăнпа сана хĕрхенсе кĕтĕм.

Йеђук. Мана хĕрхенекен сансăрах пур.

Çтаппан. Сăмахсем хăватлă. Епĕ ун пеккине йуратап.

Йеђук. Мĕн кирлĕ сана?

Çтаппан. Ан йатла, Йеђук. Нимĕн те кирлĕ мар. Сана анчах кĕрсе курас, терĕм.

Йеђук. Есĕ ўсĕр!

Çтаппан. Пулĕ те пулĕ. Анчах ĕçнĕшĕн айăп тăвăн-и есĕ мана?

Йеђук. Санпа калаçса тăма ман кăмăлăм çук. Кала мĕн кирлине?

Çтаппан. Лăплан, лăплан, Йеђук. Мана ытлашши нимĕн те кирлĕ мар. (Улталаса,). Ех, Йеђук! Ниçта пырсан та епĕ хам вађђи канăçлăх тупаймастăп. Есĕ хĕр чухне сана курсан манăн чун хĕпĕртеччĕ. Халĕ сана çын арăмĕ вырăнче куратăп та, манăн ăш çурăлсах тухать.

Йеђук. Ей, путсĕр ултавçă! Тăван арăмна хĕне кĕртсе йатăн, ман аннене çыпăçса ăна намăс кăтартрăн. Çитĕ сана, мана ан тив! Пăрах хăвăн ўсĕр шухăшусене.

Çтаппан (суйса, кулакла тилĕленсе). Епĕ ўсĕр мар, Йеђук, ĕçнĕ пулсан та, ўсĕр мар. Ман, пуç урă чухнехинчен

те урăрах. Епĕ хам кăкăра акă çапла уçса кăтартма пултарсан, есĕ мана кăштах та пулсан хĕрхенĕттĕнчĕ. Есĕ калатăн: „арăму“ тетĕн, „анне“, тетĕн. Ман арăм ман каччă ĕмĕрне типĕтрĕ. Хĕне карĕ те, пăчăкăпа сĕрнĕ пекех вăрçма пуçларĕ. Вара епĕ хам килтен хам сивĕнтĕм. Сан апу çумне те çавăнпа пырса çыхлантăм. Ку вара тата арăмран та усалтарах пулчĕ. Хăй ватă пирки, тытăнчĕ вара кĕвĕçме, айаккала пăхма та памасť, кĕвĕçет. „Есĕ, тет, мĕн куçна чаркаласа пыратăн, тет, мăнтăр хĕрсене шыратăн-им? тет. Мĕн тек урамала пăхатăн“, тет. Вара чун тăвăрланса çитрĕ те, чăтаймарăм, тухса тартăм санăн апу патĕнчен. Вара ман чĕре тата ытларах суранланса карĕ. Çав тĕлех пĕрре сана чиркӳре турра кĕл·тунине куртăм. Есĕ мана турăн таса анкĕлĕ пек курăнса карăн. Çавăнтан пуçласа, есĕ ман чĕрене ăмăрт-кайăк чĕрнисемпе чавса илнĕ пек (аллипе туса кăтартаť), кĕрсе лартăн. Çавăнтан вара ĕçме те тытăнтăм. Йурататăн-и есĕ мана?

Йеђук. Есĕ хăрушă етем. Сан сăмаххусене итлесе сивĕсĕр шăнса каймала. Епĕр çакă начар пӳртре те телейлĕ пурăнатпăр. Упăшка мана йуратаť, манăн сăпкара пĕчĕкçеççĕ ача выртаť, — пурăнăç нимрен те кайах мар. Есĕ хăвăн телейна халиччен тупаймарăн пулсан, — çакăнта ан шыра. Кайах хăвăн çулупа, — пулĕ ăçта та пулсан сан вађђи те тӳпе.

Çтаппан. А, кăмăлпа йуратмастăн пулсан, — епĕ сана вăйпа илĕп. (Йурă сасси).

Йеђук Ах! (Сăпка хыçне тăрса ӳкет). Мана тивес тесен, сăпкана çĕмĕрсе ман ача урлă пусса каç!

Çтаппан (салтак ачисен йуррине илтсе хăраса). Мĕн турăм епĕ? Каçар мана тархасшăн, Йеђук!

Йеђук (алăк патнеле кăтартса). Тухса кай, çылăхлă чун!

Çтаппан. Каçар, Йеђук, каçар. (Хăй салтак ачисем йенеле пăхаť).

Йеђук. Тухса кай часрах! Халех тухса каймасан сана, Вађук килсен, йытта вĕлернĕ пек вĕлерĕ.

Çтаппан. Вĕлертĕр. Есĕ каçармасăр епĕ вырăнтан тапранмастăп! (Хăй тарма хатĕрленнĕ сценă хыçĕнче „тпру!“ тени илтĕнет).

Йеҫук (ăнран кайса Ҫтаппан патне чышкине чăмăртаса чупса пырать). Тухса кай часрах, шуйттан! Есĕ мана пĕтерессĕн-и? (Ҫтаппан тарать).

2-мĕш курăну.

(Йеҫук. Ваҫукпа салтак ачисем кĕреççĕ).

Паҫҫа (Ҫтаппана курса). Ваҫук, сан килĕнтен пĕр çын тухса тарчĕ.

Тепри. Вăрă мар-и, тытас ăна, тытас. Айăр, ачасем, айăр, айăр!.. (Чупаççĕ).

3-мĕш курăну.

(Йеҫукпа Ваҫук).

Ваҫук (Йеҫук патне чупса пырса). Кам кунтан тухса тарчĕ? А, вăл сан пата килнĕ вĕт? Кала тӳррипе, унщăн пурĕ пĕр чунна кăларса илĕп.

Йеҫук. Чунтан-вартан йуратнă, Ваҫук, каçар мана, епĕ айăплă мар.

Ваҫук. Мĕн тата, кала часрах!

Йеҫук. Есĕр тухса кайсанах, епĕ ача çывратма хатĕрлентĕм...

Ваҫук. Ну?..

Йеҫук. Ҫав вăхăтра Ҫтаппан килсе кĕчĕ те, мана пусмăрлама тытăнчĕ.

Ваҫук. Ҫтаппан... Мĕншĕн есĕ ăна тытса чармарăн?

Йеҫук. Есĕ вĕлересрен хăраса епĕ ăна кăларса йатăм.

Ваҫук (Йеҫука çапма аллине çĕклет). Есĕ те мана улталас тетни, йытă ами?

Йеҫук. Епĕ айăплă мар, Ваҫук, каçар мана!

Ваҫук (çемçелсе). Йеҫук! Пăх мана куçран. Чăн калатăн-и йе суйатăн-и?

Йеҫук. Чăн калатăп, Ваҫук. Вăл мана пусмăрлама килчĕ. Вара хăйĕн ӳсĕр пуçĕпе тĕрлĕ кирлĕ мара лĕпĕртетсе ларчĕ-ларчĕ те, мана çыпăçма тытăнчĕ вара. Вăл ман патала ура йарса пуссанах епĕ сăпка хыçне тарса ӳкрĕм. Вара „Малтан ман ачана вĕлер, — терĕм, — вара сăпка урлă пусса каçса мана тин тыт", терĕм.

Ваҫук. Чăн, чăнах, Йеҫук! Сан сăмахху тĕрĕс, епĕ ăна сан куçăнта тĕкĕр вигĕр курнă пек куратăп.

Йеђук. Чăн çапла, Вађук. Есĕ ĕнтĕ мана çилленместĕн-и, Вађук?

Вађук. Ăçтан çилленес ман сана? Есĕ чăн каларăн... Темме ăш çунаť манăн, часрах шыв парччĕ, кăштах та пулин çăвар ăшне йĕпетесчĕ...

Йеђук (шыв параť). Пĕтĕмпех ĕç.

Вађук (ĕçет). Ĕнтĕ ăш канчĕ. Ну, ĕнтĕ, шуйттан, сана кĕл тутармалăх хатĕрлерĕм.

(Тулта сасăсем илтĕнеççĕ: „Ан йул! Айта, айта!" Салтак ачисем Çтаппана икĕ аллинчен тытса кĕреççĕ).

4-мĕш курăну.

(Çавсемех, Çтаппан тата салтак ачисем).

Паљља. Акă хаљхи упана тытрăмăр.

Вађук (мăшкăласа). Кил, кил, Çтаппан. Мĕн-ма есĕ пирĕн хушăмăра килесшĕн мар? Пирĕнпе хутшăнма йĕрĕнетĕн-и? Ай, çын арăмсене чуптума анчах лайăх-и?

Çтаппан. Каçар мана, Вађук!

Вађук. А-ы, есĕ каçар? Есĕ каçар-и? (Çтаппана пырса çапаť. Ăна йулташĕсем тытса чараççĕ. Йеђук ачине тытаť).

Çтаппан. Каçар, Вађук! Епĕ ўсĕр пулнă...

Вађук. Ўсĕр!... Сана хăвăн арăму çитместь, мăнтăр! Тăлăх арăмсемпе путсĕрленсе çўрерĕн те, тата ман вырăна килсе вараласа кайас терĕн-и? Акă сана! Акă сана!..

Паљља. Çитĕ ĕнтĕ, Вађук, чарăн. (Çтаппана чышаť). Çитĕ, çитĕ...

5-мĕш курăну.

(Çавсемех, тата Йăскар чупса кĕрет).

Йăскар. Çтаппан кунта-и? (Çтаппана курса). Çтаппан, айта часрах килне, арăму вилсе карĕ.

Вађук. Акă сана тепре, арăмушăн.

-Паљља. Ан тив, Вађук, йăвăр суран ан ту! (Çапаť). Ан тив, ан тив...

Вађук. А-ы! йăвăр суран? Чунне кăларса илем епĕ унне! Тфу, шуйттан аçи, тепĕр тесен... Намăссăр çын, тухса çухал ман куçăмран! (Çтаппан тухса кайаť).

6-мĕш курăну.

(Çавсемех, Çтаппансăр).

Салтак ачисем. Ха-ха-ха! хи-хи-хи! Тупрĕ хăйĕн ваљљи!

Паљља. Тахçанах хăйранăччĕ-ха кăна. Пĕркун арман пĕвенĕ чухне, унăнне, тар йухаччен ĕçлерĕмĕр, пĕр укçа та тӳлемерĕ, — нимешĕн укçа тӳлемеççĕ, тет, шуйттан.

Вађук. Ех, ĕмĕр сакки, мĕншĕн есĕ питĕ сарлака... (Йĕрсе йарать).

Иељук. Ан макăр, Вађук.

Вађук. Çук. Епĕ макăрмастăп. Ех, кала, Мĕтри, купăсна! (Мĕтри купăс калама тытăнать). Йарăр ташша! (Ташлаççĕ).

Чаршав.

ТĂВАТТĂМĔШ КАРТИНĂ.

(Урамра, Йăскар пӳрчĕ умĕнче).

1-мĕш курăну.

Йељук (пĕчченех кăнчала арласа ларать, йурлать).

Чашки, чашки, ай, сар мăйăр та,
Чашки чашки, ай, сар мăйăр —
Кампа та ларса, ай, çийем-ши?
Кампа ларса, ай, çийем-ши?
Чун хурланать, чĕрем макрать те,
Чун хурланать, чĕрем макрать —
Кампа та ларса, ай пуплем-ши?
Кампа ларса, ай пуплем-ши?

Ех, мăнтарăн пурнăçĕ... Пĕртте арлас килмест. Пĕр пыра тăрантарасшăн çын тарçи пултăм. Вађук! Вађук! Курмастăн есĕ ман пурнăçа, пĕлместĕн... Те чĕрĕ есĕ, те вилнĕ, çыру та йамастăн. Есĕ те хурлăх курса пурăнатăн пулĕ, килте те пурăнма тутлă мар. Акă ĕнтĕ çиме те çук, çын ĕçне туса тăранса пурăнатăп. Хăш чухне хытă хурланнипе сан çинчен те манса кайатăп. Мĕнле пурăнас, мĕнле пурăнас... (Йăскар кĕрет).

2-мĕш курăну.
(Йеђукпа Йăскар).

Йăскар. Мĕншĕн тата арламастăн? Сана ахалех тăрантарма епĕр çĕрме пуйан терĕн-им? Çгаппан йышши терĕн-им?

Йеђук. Арласа ларнă çĕрте пуçа тĕрлĕ шухăшсем кĕчĕç те, шухăша карăм.

Йăскар. Тыткалакан çук сана, пулсан — шухăша каймăттăн есĕ.

Йеђук. Ах, пур, Йăскар акай, пур...

Йăскар (мăшкăласа). Пур... Ман шухăшпа, сан ăна ĕнтĕ манас та пулаť.

Йеђук. Йăскар акай, мĕн калаçатăн есĕ? Ăçтан епĕ Вађука манма пултаратăп? Вăл ман ăшран та тухмасť.

Йăскар. Тек апла каланине ман илтес килми пулчĕ. Вăрçăри вăл икĕ телейлĕ. Те килет, те килмест.

Йеђук. Вилмесен, хăçан та пулсан килĕ.

Йăскар. Ухмах! Епĕ сана хуна ырă тăвасшăн калатăп. Вилмесен килĕ, тетĕн, килсен те вăл ĕçе питех чăрмантармĕ. Есĕ çамрăк, сăнсăпатлă — йепле хуна-ху типсе пурăнас тетĕн?

Йеђук. Ах, турă, йепле кулăшла калаçатăн есĕ, Йăскар акай. Ун пек шухăш ман пуçа пĕртте кĕмест.

Йăскар. Епĕ сана уншăн каламастăп, хăвăншăн калатăп. Хăвăн ирĕк, кирек-мĕн ту. Есĕ хурапа шурăна курман-ха, апла пулсан.

Йеђук. Курнă та-çке, Йăскар акай, курнă. Пурăнăç шухăшĕ ман пуçа шăтарсах тухаť. Епĕ ăна есĕ каламасăрах лайăх пĕлетĕп.

Йăскар. Вара, вара. Акă хĕле кĕретпĕр, мĕн çийес тейетĕн? Мĕн тумланас, тейетĕн? Ыйткалама кайас тейетĕн-и? Çавна пĕл.

Йеђук. Кĕлмĕçе кайас вырăнне хапрăк-савăта ĕçлеме кайам, пĕччен хырăма тăрантарăп çавах. Ачи пурăннă пулсан, пурăнма кансĕртерех пулнă пулĕччĕ.

Йăскар. Пирĕн хĕр-упраçпала тем тумала хапрăк-савăтра. Пĕлетĕн, хĕрарăмăн пĕр хак — май килчĕ — тутă, май килмерĕ — çакăнса та вилĕн.

Йеђук. Сан сăмаххусем ман чĕре тĕпнех кĕрсе ларççĕ.

Йăскар. Кĕччĕр çав, кĕччĕр. Шухăшлама пĕлместĕн. Çавăн пек кĕлеткепеле епĕ сар çу çисе пурăнăп. Авă, Çтаппан миçе хут килсе карĕ кăçал. Мĕн тутуна пăратăн, тепĕр тесен?

Йеђук, Вађук киле таврăнсан вăл манне чуна кăларса илĕ.

Йăскар. А, тата вилнĕ пулсан?

Йеђук. Ах?! Вилнĕ пулсан? Вара ан тапрат, Йăскар акай, ман çӳçсем вирелле тăрса карĕç.

Йăскар. Чăнах та вилнĕ пулсан? Мĕн? Кала-ха?

Йеђук. Вилнĕ пулсан, вара, епĕ те вилетĕп.

Йăскар. Тхву!

3-мĕш курăну.

(Йеђук, Йăскар. Ача-пăчасем лашала выђаса чупса кĕреççĕ).

Ачасем. Тпру! Тпру!

Йăскар. Мĕн кирлĕ сире, шĕкĕнтĕрсем?

Ачасем. Мĕн, Пађђа пичей вăрçăран таврăннă. Сăра ĕçме чĕнме йачĕç.

Иеђук. Ăçта вăл, ăçта?

Ачасем. Мĕн, килĕнчех. Вађук пичейпе пĕрле пурăнтăмăр, тет.

Йеђук. Вађук пичу сывах тет-и?

Ачасем. Мĕн, ăна каламарĕ. Часрах пырăр сăра ĕçме!

Йăскар. Чупăр. Пыраççĕ, тейĕр.

Ачасем. Йурат, Ей, малти! (Вĕçтерсе тухса кайаççĕ).

4-мĕш курăну.

(Йеђук, Йăскар).

Йеђук. Часрах кайса пĕлес... (Тухса кайат).

Йăскар. Чим-ха, курăпăр...

5-мĕш курăну.

(Йăскар, Çтаппан тепĕр йенчен кĕрет).

Çтаппан Пурăнат-и?

Йăскар. Пурăнат.

Çтаппан. Ма вилместĕн есĕ?

Йăскар. Тĕнче пушанса йулĕ, тетĕп.

Çтаппан. Ман шухăшпа, есĕ тĕнчене шăршлантарма анчах.

Йăскар. Ху шăршлантар. Сан хырăм çӳхех мар.

Çтаппан. Ман кăсйа та çӳхех мар.

Йăскар. Суйатăн!

Çтаппан. Мĕншĕн суйас? Есĕ суйнăшăн укçа памастăн пулĕ?

Йăскар. Кай! Урăх сана нихçан та ĕненместĕп.

Çтаппан. Мĕншĕн, Йăскар акай?

Йăскар. Е, Йеђук кирлĕ пулсан, „Йăскар акай?" Миçе хутчен суйрăн? Тухйа тупса паратăп, тесе суйат. Йеђука мар, сана хĕрĕх çулхине те тупса памастăп.

Çтаппан. Йăскар акай! Мĕншĕн çиленетĕн ха?

Йăскар. Кай, ăçтан килнĕ çавăнта.

Çтаппан. Йăскар акай!

Йăскар. Кай, кай, кай!

Çтаппан (алине кăсйене чикет те, Йăскар çине пăхса укçине шăнкăртаттарат).

Йăскар (Çтаппан çинеле çавăрăнса пăхат).

Çтаппан (татах шăнкăртаттарат)

Йăскар (аллипе чăсса). Пар тата, мĕн йĕкĕлтетĕн.

Çтаппан (укçине кăларат). Йеђук хăçан ман пулат?

Йăскар. Ы-ы... (патне пырса). Игле, чăтас пулат кăштах.

Çтаппан. Урăх чăтăм çитмест.

Йăскар. Хă-хă... Чăтăму çитмест пулсан, укçуна ан хĕрхен, хăвăртрах пулĕ.

Çтаппан (укçине парат).

Йăскар. Ах, турă .. (Укçи çине куçне чаркаласа пăхат. Унтан хӳмне чикет).

6-мĕш курăну.

(Йăскар, Çтаппан. Паљђа кĕрет).

Паљђа. Аван-и, йалйышсем?

Çтаппан. Паљђа-çке ку? Аван-и? Хăçан çитрĕн? (Ал парасçĕ).

Паљђа. Хаљ анчах. Киле çитнĕренпе пĕр витре сăра ĕçрĕмĕр анчах. Епĕ Йеђук патне килтĕм. Вађук çинчен каласа пĕлтерес, терĕм. Çавăнпа час васкаса тухрăм.

Йăскар. Йеђук хаљ анчах, есĕ таврăннине илтсе, çан патна тухса чупрĕ. Мĕлле хирĕç пулмарăр вара?

Паҗҗа. Епӗ, пахча витӗр тухса, тӳрех çырма урлӑ каçрӑм. Йеҗук тата мӗнле пурӑнать?

Йӑскар. Çын ӗçне тукаласа тӑранса пурӑнать.

Паҗҗа. Ха, апла.

Çтаппан. Çапла. А, Ваҗук мӗлле?

Паҗҗа. Çавна калама пӗлместӗп. Вӑрçа пӗрлех кӗтӗмӗр. Мана шрапнел пырса тивиччен епӗр пӗрлехчӗ унпала... Хытӑ вӑрçса пыратчӗ. Хӑй те вӗри йунлӑ пулнӑ мӗн... Кайран вара, хам та астумастӑп — пӗлми пулнӑ. Мана лазарета илсе кайнӑ. Лазаретра унта, епӗ виçӗ кун кӗтсе выртрӑм Ваҗука. „Ах, ку Ваҗук килӗши, килмӗ-ши“ тесе кӗтсе выртатӑп. Виçӗ кун кӗтрӗм — куçа курӑнмарӗ. Вара вилнӗ пул-и, йе тыткӑна карӗ пуҗ-и тесе шухӑшларӑм, мӗншӗн тесен, пирӗн дивизирен пӗтӗмпе çирӗм салтак анчах çӑлӑнса йулнӑ. Унтан пире Мускаври лазарета куçарчӗç. Мускавра пӗтӗмпе виç ерне выртрӑм. Хаҗ малала сывалма киле йачӗç.

Çтаппан. Апла вара, Ваҗук çинчен нимӗн те пӗлмерӗн-и?

Паҗҗа. Çук, нимӗн те пӗлеймерӗм.

Çтаппан. Сан шухӑшпа, мӗнле пек? Вилнӗ-ши вӑл, йе тыткӑна кайнӑ-ши?

Паҗҗа. Çук, пӗлместӗп.

Йӑскар. Вӑрçӑ час чарӑнать-и? Пирӗн çӗнтерет теççӗ, пулас?

Паҗҗа. Кам калать?

Çтаппан. Хаçат çине çыраççӗ.

Паҗҗа. Вӗсен, улпут-хуçасен, хаçачӗ вӑл суйать. Епӗр нихçан та вӗсен хаçатне ӗненместпӗр.

Çтаппан. Патши çирӗп тӑрать-ха вӑл. Патша калать, тет: етем виллинчен сӑрт туса тултарам, çавах парӑнмастӑп, тесе калать, тет.

Паҗҗа. Ӑна калама лайӑх: вӑл хӑйӗн йунне тӑкмасть.

7-мӗш курӑну.

(Çавсемех. Ача-пӑчасем тепӗр йенчен чупса кӗреççӗ).

Ача-пӑчасем. Тпру! Тпру! Паҗҗа пичей, епӗр пурне те чӗнсе çаврӑнтӑмӑр.

Паҗҗа. Ну, матур апла пулсан. (Çтаппанпа Йӑскара). Ёнтӗ пирӗн пата кайӑпӑр.

Çтаппан. Тавта пуç.

Йăскар. Ху килсе лар.

Паљља. Епĕр килĕпĕр. Сывă пулăр! (Тухса кайа

Ача-пăчасем. Ей, малти!

8-мĕш курăну.

(Çтаппанпа Йăскар).

Çтаппан (хĕпĕртесе). Мĕн калас тетĕн?

Йăскар. Çын пĕтнипе хĕпĕртетĕн-им?

Çтаппан. Мана мĕн? Ай, епĕ пĕтес пулсан, маншăн куљанакан пулаť, тата?

Йăскар. Пар тата укçуна — ку çынна макăртмали ĕç.

Çтаппан. Мĕскер, калаçатăн, — камăн макăрмала тата? Ман шухăшпа, Йељукăн, ман пуйанлăха кура, хĕпĕртемеле анчах.

Йăскар. Пар, теççĕ сана. Мĕн хĕрхенетĕн-им тата çĕрсе выртакан укçуна?

Çтаппан. Парассине парăп та, анчах макăрмалишĕн мар, — çавăрмалишĕн паратăп.

Йăскар. Йытă. Саншăн Йељука пăсма та шел.

Çтаппан. Мĕн вара пăсмала? Йелук хĕр мар-çке?

Йăскар. Хĕре астарсан та çылăх мар. Йељук арлăрăм.

Çтаппан. Ман шухăшпа, арăма астарни ним те мар. Пур-пĕр палăрмасť.

Йăскар. Йепле астарăн, вăл тĕлĕкĕнче те Ваљука кĕтсе пурăнаť.

Çтаппан. Епĕр ăна кĕтмеле мар тăвăпăр. Авă, илтрĕн-и? Паљља мĕн каласа хăварчĕ? Кун хыççăн пĕр çыру анчах кирлĕ.

Йăскар. Мĕнле çыру, йытă?

Çтаппан. Ваљук вилнĕ, тесе..

Йăскар. Тхву! Есĕ шуйттан...

Çтаппан. Есĕ ухмах. Укçаран хăратăн.

Йăскар. Мĕнле тумала, кала? Пĕр кĕрĕшнĕскер, кайала чакмăп.

Çтаппан (кăсйинчен хут кăларса пĕчĕк çыру çыраť). Акă, ме... Йељук килсен пар. (Айаккала пăхса). Авă килет. (Тухса пытанаť).

9-мĕш курăну.

(Йăскар, тата Йеҕук кĕрет).

Йăскар. Мĕнщĕн пуҫна чиксе тавăрнатăн?

Йеҕук. Ваҥук... вилнĕ... пулмала... Пĕтрĕ ман пурăнăҫ ĕнтĕ.

Йăскар. Ан макăр-ха часах. Тен, пурнаť-и тен? Ҫыру пур. Вуласа пăх-ха.

Йеҕук. Ăҫта ҫыру, ăҫта?

Йăскар (ҫырăва хўмрен кăларса параť). Акă, тен, Ваҥук ҫыраť-и тен?

Йеҕук. Ах, чĕре сиксех тухаť... (Тĕлĕнсе пăкаť). Ҫырни Ваҥукалли пек мар... Ваҥук вилнех пулĕ. Кама вулаттарас-ши? Паҕҕа патнех тепре кайам-ха. (Кайма тăраť).

10-мĕш курăну.

(Йеҕук. Йăскар. Ҫтаппан васкаса кĕрет).

Ҫтаппан. Мĕн вуламала, кўр хам вуласа парам.

Йеҕук. Нимех те мар. Паҕҕа патне кайас, терĕм...

Ҫтаппан. Есĕ ун патне пĕрре кайса килнĕччĕ мар-и, вара?

Йăскар. Ҫыру вуланăшăн мĕн пулаť, вулаттар ĕнтĕ. Унта кайса киличчен халех пĕлетĕн.

Йеҕук. На, вуласа пар.

Ҫтаппан. Хавас, питĕ хавас.

Йеҕук. Ах, Ҫтаппан, часрах вула.

Ҫтаппан (Йеҕук ҫине пăха-пăха вулаť).

„Деревни Хыр-кассы. Елене Кудряшовой... Сывă пурăнатăр-и? Иван Кудряшов сире нумай пурăнма хушса хăварчĕ".

Йеҕук (шуралса кайаť).

Ҫтаппан (кулаť). „Шрапнел кăкăрне ҫĕмĕрсе кайсан, виҫĕ сехет те пурăнмарĕ"!

Йеҕук. А-а-а! (Ўкет).

Йăскар (Ҫтаппана). Шуйттан! Есĕ турăн, ҫĕр ҫăтса антарашшĕ!

Ҫтаппан (аллипе Йăскар ҫăварне хуплаť. Ҫиллепсе). Ан кăшкăр, шапа ҫăварĕ!

Йăскар. Кăшкăратăп!

Ҫтаппан. Кай кунтан, епĕ хамах май кўретĕп.

Йăскар. Каймастăп!

Çтаппан. Апла пулсан, тыт татах, выçлăх пыр! (Укçа парать).

Йăскар. Кирлĕ мар укçу!

Çтаппан На татах!

Йăскар. Куçăнтан сурам!

Çтаппан (тата хушса парать). Тыт, хампар айĕнчи!

Йăскар. Халăха кăшкăратăп.

Çтаппан. На пĕтĕмпех, тăранми хырăм!

Йăскар (илет). Çылăхĕ сан çине пултăр. (Тухса кайать).

Çтаппан. Тху! Шуйттан хĕрарăмĕ!

11-мĕш курăну.

(Йеђук, Çтаппан Йеђук çине пăхса тăрать. Хĕвел анать).

Йеђук. А-а-а!.. Пĕтерчĕç! Вађук, ах, Вађук, ăçта есĕ? Ах, ăçта есĕ, ăçта-а?

Çтаппан (Йеђук çине пĕшкĕнсе). Йеђук!

Йеђук. Кам есĕ?

Çтаппан (айаккала). Тăнран тухса карĕ.

Йеђук. Кам есĕ?

Çтаппан. Епĕ...

Йеђук. Кам?

Çтаппан. Сана чунтан-вартан йуратакан çын.

Йеђук. Есĕ Вађук-и, вара? (Тăрса ларать).

Çтаппан. Епĕ сана çак çутă тĕнчерен ытларах йурататăп...

Йеђук (пăхкаласа). Есĕ мана йурататăн-и? Есĕ тăшман, ха-ха-хаах!

Çтаппан. Йеђук? Вађук вилнĕ...

Йеђук. Вађук вилнĕ?..

Çтаппан. Вађук вилнĕ... Епĕ сана Вађукран ытла йурататăп.

Йеђук. Çук... Есĕ Вађук мар.

Çтаппан (мухтанса). Епĕ чаплă пуйан. Манăн мул нумай. Епĕ Вађук мар... Манран пĕтĕм йал хăраса тăма пултарать. Епĕ сана хура çăкăр çитермĕп, хура ĕçпе санăн çинçе пилĕкне хытармăп...

Йеђук. Кай ман çумран! Хăвар мана! Ман чĕрене вырăнтан ан хускат. Епĕ ĕмĕрте те санăн арăм пулас çук.

Ҫ т а п п а н. Епĕ сана ылттăн пек ăчăшласа пăхса пурăнăттăм...

Й е ђ у к. Ан тархасла. Санпа пĕтĕҫсе, пурăнăҫ суранне тин тӳрлетес ҫук.

Ҫ т а п п а н. Ех, Иеђук! (Йеђук умне чĕркуҫленнĕ пек туса). Сана йуратма пуҫланăранпа епĕ ухмаха йернĕ ҫын пек ҫӳретĕп. Ăҫта кайсан та есĕ ман куҫ умĕнче, ман ҫине пăхса ман чĕрене шăрататăн. Йеђук, Йеђук, йурат мана!

Й е ђ у к. Ей, телейсĕр чун, хĕрхенетĕп епĕ сана. Йăвăр пулмала сана та. Ҫавах та хăвар есĕ мана. Епĕ те чĕре тапраннă ҫын. Телей курас ҫук есĕ манпала...

Ҫ т а п п а н (айаккала). Ҫавăрнаť пулас та-ха. (Йеђука мухтанса, улталаса). Савнă Иеђук! Ҫӳлти ҫутă хĕвел те ман чуна сан чухлĕ савăнтараймасť. Есĕ мана йурату сăмах памастăн пулсан, епĕ пайанах хамăн пĕтĕм пуйанлăха хĕм-кăвар туса салатса йарăп. Унтан вара хам кăкăра хамах ҫĕҫĕпе касса ҫурăп та, санăн уру умне килсе ӳксе вилĕп

Й е ђ у к. Ах, хăрушă-ҫке! Ахаљ те пусăннă чуна есĕ татах пăвса илес тетĕн-и? Темле пулсан та, кай, мана хама пĕччен пуҫпа шухăшласа илме пар.

Ҫ т а п п а н. Йеђук...

Й е ђ у к. Кай часрах! (Айакра сăвă йурри илтĕнет).

Ҫ т а п п а н. Сывă пул, йуратнă Йеђук. (Чарăнса айаккала). Ҫавратăп, хам майлă ҫавратăпах.

Й е ђ у к. Вађук, Вађук! Ăҫта есĕ? Илтетне хăвăн йуратнă йулташна? Ҫук, есĕ илтместĕн... Есĕ катари чикĕре тăпаланмасăр выртатăн. (Хăрушшăн, тискеррĕн). Йун йухаť... Йун!.. Ав, шăлне йĕрнĕ!.. (Хăраса ухмаха йернĕ пек кăшкăрса йараť). Ах-ха-ха-ха!..

Ҫ т а п п а н. Ҫавратăпах хам майлă!

12-мĕш нурăну.

(Вăйă ачисем йурласа кĕреҫҫĕ. Карта ăшĕнче Аңукпа Ваңук).

В ă й ă а ч и с е м (йурлаҫҫĕ):

Пĕчĕкҫеҫ путене сарă тулла йуратаť, (2 хут).
Йуратаť, йуратаť, чăнахах та йуратаť. (2 хут).
Ай-хай ача Ваңук пур, ҫав Аңука йуратаť, (2 хут).
Йуратаť, йуратаť, чăнахах та йуратаť... (2 хут).

(Ваӈук карта варрине тухса Аӈука чуптӑват. Вара вӗсем картаран пӗр хӗр, пӗр ача суйлаҫҫӗ. Суйланисем карта варрине тухаҫҫӗ. Суйланнисем вӗсен вырӑнне тӑраҫҫӗ. Унтан вара ҫавнах тепре йурлаҫҫӗ. Йурласа пӗтерне ҫӗре кайарах йулнӑ ачисем чупса кӗреҫҫӗ).

Кайарах йулнӑ ачисем. Айай! Йеӈук инке шыва сикрӗ!

Выӈакансем. Кам? Кам? Йеӈук инке? Ӑҫта? Шыва сикрӗ? Айтӑр часрах! (Чупса тухса кайаҫҫӗ).

13-мӗш курӑну.

(Йӑскар сценӑ урлӑ чупса тухса кайат).

Йӑскар. Ах, шуйттан. Ах, ман пуҫа ҫийес терӗн-и? Ах, шуйттан! Ама йытӑ! Шыва сикет тата! (Тухса чупат).

14-мӗш курӑну.

(Муҫҫа шывран туртса кӑларнӑ Йеӈука йӑтса кӗрет Ун хыҫӗнчен Пӑрчкан, Йӑскар, вӑйӑ ачисем, хыҫалтан Ҫтаппан тата ытти сынсем те кӗреҫҫӗ).

Ҫынсем. Силлес ӑна! Шӑналӑкпа силлес!

Муҫҫа. Силлеме кирлӗ мар. Йеӈук кӳпсе кайман. Епӗ ӑна шыва путачченех туртса кӑлартӑм. Авӑ куратӑр, вӑл сывлама та пуҫларӗ.

Ҫтаппан (Йеӈук патне пырса). Йеӈук, Йеӈук!

Йеӈук. Ура ҫине тӑрса. Хура халӑх, каҫарӑр мана. (Ыврӑннипе сулӑнса кайат те, ӑна Ҫтаппан тытат).

Йӑскарпа Муҫҫа. Ах, Йеӈук, кӗҫех вилеттӗнччӗҫке, ачам?

Пӗр старик. А, Йеӈук, есӗ ку шухӑша хӑҫан тытрӑн?

Йеӈук. Ваӈук вилнӗ тесе ҫыру килчӗ. Вара ман куҫӑмра ҫутҫанталӑк тӗттӗмленсе ҫитрӗ те, чӑтаймарӑм..

(Ҫтаппан Йеӈука ҫӗклесе урӑх ҫӗре илсе кайат).

Пӗр старик. Ай, йай-йай! Ку вӑрҫӑра нумай халӑх вилчӗ те, анчах чӗрӗ пурӑнакансем пурте вӗсен хыҫҫӑн каймӗҫ. Епӗ те калатӑп: ман тахҫанах вилес пулат, тетӗп. Темме вилес килмест. Ҫутҫанталӑках паха пек туйӑнат. Ах, хах-ха... Ватӑлтӑмӑр ӗнтӗ...

Ҫтаппан (хуллен). Йеӈук, епӗ сана шывран туртса кӑлартӑм. Сан пурнӑҫна ҫӑлтӑм. Ҫавах есӗ мана ӗненместӗн-и?

Йеӈук (Ҫтаппан ҫине пӑхса). Ваӈук, Ваӈук!..

Ҫтаппан (тарӑхса). Ы-ых!..

Чаршав.

ПИЛЛЁКЁМЁШ КАРТИНĂ.

Сценă сылтăм йенче кĕреке сĕтелĕ. Сĕтел таврала çака çыхса тултарнă. Туп-тулли хăна. (Май пулсассăн—уретник, старăстă та кĕрекене ларнă пултăр). Çаплах ĕçтереççĕ, çаплах çитереççĕ. Сулахайра, рампă çывăхнерех, икĕ пичке: пĕри—сак çинче, тепри урайĕнче. Кил хушшинче туй сикет. Кĕсле, хуткупăс, парапан сассисем. Ташлаççĕ, йурлаççĕ. Ку картинă пĕтнĕ çĕре тул çутăлать.

1-мĕш курăну.

Пÿртре хăнасем. Икĕ туйарăмĕ (ташлаççĕ). Музăкçă хĕрарăм ташши çеммине калать. Туйарăмсем ташланă вăхăтра тулта туй сикет. Туй сикекенсем акă çакă сăвăсене каласа парапан çапса йурлаççĕ (кĕвви „Çĕнĕ Сăрнай“ сборникре):

Туй, туй, туй, тесе (2 хут).
Çĕр çĕмĕрсе килтĕмĕр,—
Çул йусама тухмасан
Епĕр килсе кайас çук,
Туйра сикме прахас çук.
Епир туйа каймасан, (2 хут).
Туй ĕренки килес çук,
Инке илсе килес çук,
Айар, айара!
Ой, пичче Çтаппан пур, (2 хут).
Инке лайăх Йеђук пур,
Йеђук пур та, Вађук пур.
Айар, айара!
Туй, туй, туй тăвас, (2 хут).
Туй тăвас та çуй тăвас.
Çапла мар-и, ачасем?
Айар, айара...

(Тулта çакă сăмахсене йурласа пĕтерсен пÿртре икĕ туйарăмĕ ташлама чарăнаççĕ).

2-мĕш курăну.

(Çавсемех, тата туйарăмĕсем.)

Тулта малала туй хуллентерех сикет. Туйарăмĕсем тултан тултисемпе пĕр тĕл тусайурласа, кĕреке умне пыраççĕ. Кĕрсен йурлама кăштах чарăнаççĕ. Туйарăмĕсем йурлама чарăннă вăхăтра малтан ташланă икĕ туйарăмĕ кĕрекерисене пырса тайăлса акă çапла чыс тăваççĕ:

Икĕ туйарăмĕ. Ĕнтĕ ан йатлăр, хăтасем, тăхлачсем. Кĕçĕн çынсене кăмăл тăвас тесе сикрĕмĕр.

Муçça. Ăрахмат чыс тунăшăн.

Йăскар. Ташланă хыççăн ĕçĕр-ха.

Икĕ туйарăмĕ. Ĕнтĕ туйран перекетлĕ пултăр. (Ĕçеççĕ).

Çтаппан (тайăлса). Тавта-пуç хисеп тунăшăн.

Тултан кĕнĕ туйарăмĕсем малали сăвăсене каласа, йурлама пуçлаççĕ. Туйарăмĕсем йурланă вăхăтра тухса ташлаççĕ. Музăкçă арçын ташши çеммине калаť. Туйарăмĕсемпе ачасем çак сăмахсене каласа йурлаççĕ:

Хăта, пире хваттер йар,
Хваттер йар та хĕрна пар,
Айар, айара...
Хĕрна парт та, тӳшек пар, —
Тӳшек пултăр çиттилĕ,
Çитти пултăр чĕнтĕрлĕ,
Чĕнтĕр пултăр шăрçалă,
Шăрçи пултăр тенкĕлĕ,
Тенки пултăр майралă.
Майри пултăр ачалă,
Ачи пултăр картуслă.
Картус çинче вăй выљаť,
Пирĕн алра хĕр выљаť,
Айар, айара...

3-мĕш курăну.

Çавсемех. Туй ачисем, туйарăмсем. Туй сикме чарăнаť. Туй ачисем тултан кĕреке сĕтелĕ патĕнчисемпе пĕрлешсе йурласа кĕреççĕ. Туйачисем, туйарăмсем йурлама чарăннă вăхăтра ташлакан икĕ туйачи кĕрекерисене пырса тайăлса акă çапла чыс тăваççĕ:

Икĕ туйачи. Ĕнтĕ ан йатлăр, хăтасем-тăхлачсем. Кĕçĕн çынсене кăмăл тăвас тесе сикрĕмĕр.

Муçça. Ăрахмат чыс тунăшăн.

Йăскар. Ташланă хыççăн ĕçĕр-ха! (Тултарса параť).

Çтаппан (тайăлса). Тавта пуç хисеп тунăшăн.

(Кун хыççăн тултан кĕнĕ туйачисем, туйарăмĕсем малали сăвăсене каласа йурлама пуçлаççĕ. Вĕсем йурланă вăхăтра икĕ туйачи тата икĕ туйарăмĕ тухса тăваттăн ташлаççĕ. Музăкçă арçын ташши çеммине калаť. Тăракан туйачисемпе туйарăмĕсем акă çакă сăмахсене каласа йурлаççĕ):

Çичĕ çырма пуçĕнче
Çичĕ çул кайман йур выртаť.

Йурне чавса пăхрăмăр,
Кĕрĕк татки тупрăмăр.
Кĕрĕк татки кăсйинче
Катăк чĕлĕм тупрăмăр.
Çавă катăк чĕлĕме
Кукрашкивчен хуçрăмăр.
Йеђукпала Вађука
Кĕçĕрхи çĕр уйăртăмăр.
Айар, айара...

(Çакă сăмахсене йурласа пĕтерсен, икĕ туйачи тата икĕ туйарăмĕ—тăваттăн—ташлама чарăнаççĕ. Вара вĕсем те кĕрекерисене тайăлса чые тăваççĕ).

4-мĕш курăну.

(Çавсемех. Туйпуçĕ кĕрет).

Туйпуçĕ. Ну, ĕнтĕ, туй çыннисем! Ĕнтĕ ĕçрĕмĕр, çирĕмĕр, ташларăмăр, сикрĕмĕр, хуçасене таптарăмăр. Ентĕ тул çутăлнă çулпала пирĕн киле кайма тивĕçлĕ.

Туйачисем. Кайатпăр! Кайатпăр!

Çтаппан. Ей, аслă туйпуçĕ! Авалхи йăлапа çул курки тума ирĕклĕ пулатăн пулĕ?

Туйпуçĕ. Тавтапуç сана, кĕрӳвĕм. Епĕр аслă çулпа килтĕмĕр сана асла хумашкăн, аслă çулпах тухса кайма ирĕк пар.

Çтаппан. Пысăк салам сана, аслă туйпуçĕ.
(Туйпуçĕ ĕçет те, тухса кайас умĕн „Хăйматлăх йурри“ йурлать; кĕвви „Çĕнĕ Сăрнайра“).

Тухать-и те тухмасть-и, (2 хут).
Епир киле кайатпăр... (2 хут).

(Туйпуçĕ, ун хыçĕнчен туйачисем йурласа тухма хатĕрленеççĕ).

5-мĕш курăну.

(Çавсемех. Туйарăмĕсем çав кĕвĕпех малала йурлаççĕ).

Тавай пире йапала (2 хут).
Трангас кашти авниччен. (2 хут).
Епир панă укçине (2 хут).
Сĕтел ури тайличчен. (2 хут).
Йĕри-тавра пăхрăм та, (2 хут).
Пирĕн кин пекки пĕрте çук,—
Йепле пулма пĕлнĕ-ши?

Ах, кинĕм пукане,
Пĕчĕк кинĕм, пукане,
Çавах илсе кайатпăр!
Ай, йай, йай, йай, йа!..

Йăскар. Апла пулсан, кĕçĕн-çынсене кĕреке умне тăратас та пулĕ...

Хăйматлăх. А, вăл ĕнтĕ ман ĕç пулаť. Айтăр хампара. (Туйарăмсем, йулнă туйачисем, музыкçă тата ыттисем те Çтаппанпа хăйматлăх хыççăн тухса кайаççĕ. Кĕрекерисем вырăнтах йулаççĕ).

6-мĕш курăну.

(Йăскар. Муççа. Хăнасем).

Йăскар. Ĕçĕр-ха, çийĕр-ха, ырă тăвансем!

Хăнисем. Рахмат. Ĕнтĕ пайан ĕçрĕмĕр те, çирĕмĕр те...

Муççа. Карчăк! Епĕр хĕр паратпăр-çке? Йепле савăнса йурлас мар манăн?

Йăскар. Йурлах ĕнтĕ!

Хăнисем. Çаплах ĕнтĕ, йурлас пулаť.

Муççа (йурлаť). Ĕйан, айан, айаййах та ай, йай, йа-ах...

Йăскар. Ецĕр-ха, çийĕр-ха, савнă тăвансем!

Хăнисем. Рахмат. Ĕнтĕ пайан ĕçрĕмĕр те, çирĕмĕр те...

Муççа. Карчăк! Епĕр ывăла авлантаратпăр-çке? Мĕнма савăнса ташлас мар ман, Муççан?

Йăскар. Ташлах ĕнтĕ.

Хăнисем. Çаплах ĕнтĕ, ташлас пулаť.

Муççа (ташлаť).

Тиллит, тиллит тил ури,
Тил ури мар, хĕр ури,
Айар, ай, йай, йай,
Айар, айар, айара...

(Ташласа пырса пичке çине кайса ўкет).

7-мĕш курăну.

(Çавсемех. Пăрчкан чупса кĕрет).

Пăрчкан (Муççана). Муççа, Муççа!

Муççа. Мĕн?

Пăрчкан. Вăҫук вăрçăран таврăннă...

Муççа. Суйатăн?..

Пăрчкан. Суймастăп. Авă, хаљ урамра çÿрет, хăй вуљвернех, тет.

Муççа (урăлса кайса). Е-е, тет-тег-те!..

(Тултан „Хĕр йĕрри" музыкĕ илтĕнме пуçлать).

Пăрчкан. Килеççĕ... (Çынсем хушшинеле пытанать).

8-мĕш курăну.

(Çавсемех. Йељукпа Çтаппан кĕреке умне пырса тăраççĕ. Туй халăхĕсем).

Хăйматлăх. Муççа шăлăма тăратăр.

Йăскар. Муççа!

Муççа. Мĕн?

Йăскар. Сĕтел хушшине ларас пулать! Кĕçĕн-çынсем умра тăраççĕ!

Муççа. Кай!

Йăскар. Йала ан култар!

Муççа. И... йала култарасси тин пуçланать, пĕлетĕн-и? (Тăрса ларать).

Хăйматлăх. Муççа шăлăм, тăрах часрах, çамрăксене пиллес пулать.

Муççа. Пиллеместĕп епĕ вĕсене.

Йăскар. Чарăн, йал ухмаххи! Ларнă пултăр халех сĕтел хушшине!

Муççа. Лармастăп та, пиллеместĕп те.

Йăскар. Ах, турă! Персе тултарнă та, нимĕн те пĕлмест тата...

Çтаппан. Муççа пичей! Мĕншĕн есĕ ман кăмăлăма хуçасшăн?

Муççа. Есĕ... кам пулатăн?

Çтаппан. Муççа пичей!

Муççа. Ихи-хи-хи!

Çтаппан. Муççа пичей!..

Муççа. Епĕ, тахçанах Муççа пичей...

Çтаппан. Муççа пичей! Хуна ху ытлашши ан ман! Есе манăнне ĕçсе шутран тухса карăн.

Муççа. На, хăвăнне хăвах. Кирлĕ мар мана санăн нимĕн те! (Сĕтел çинчен ереке кĕленчине илсе Çтаппан çине пеме тăрать. Муççана алран тытаççĕ).

Çтаппан. Чаранатăн пулсан чарăн, Муççа!

Муççа. Епĕ санран хăрамастăп!

Йăскар. Çыхса пăрахас ăна, ухмаха...

Муççа. Епĕ ухмах мар. Епĕ хам пўртре. Хура-ах!

9-мĕш курăну.

(Çавсемех. Тата Ваӈук кĕрсе тăрать).

Пурте. Ах!.. (Пурте тĕлĕнсе хытса кайаççĕ. Йеӈук Ваӈук йенеле пĕрре ура йарса пусать те, ăнтан кайса ўкме тăрать. Çтаппан Йеӈука тытса тăратать).

Ваӈук (тăрсан, тăрсан). Аван туй тăватăр-и?

Муççа. Ваӈук шăлăм! Ах, Ваӈук шăлăм! Вĕсем мана кĕçех çыхса пăрахатчĕç!

Ваӈук. Камсем? (Çтаппанпа Йеӈук çине кăтартса). Акă çаксем-и? Пĕлетĕп, пĕлетĕп .. Иккĕшĕ те паллана çынсем... (Йăскара). Есĕ те хĕр паратăн-и-ха, йĕке хўре?

Йăскар. Мана ан мăшкăла... Арăмна пĕл...

Ваӈук. Пĕлетпĕр! (Йеӈук çине пăхса хуллен кулса йарать). Ха-ха-ха... Чипер, чипер, кĕçĕн çын. Кĕрўвĕ те чухăн мар пулас... Арăмне майра пекех тумлантарнă... Мĕн чухлĕ тўллерĕн ку арăмшăн? Хулăн укçи кăштах та пулсан панă пулĕ?

Çтаппан. Сан укçу мар!

Ваӈук (шăлне çыртса). Сан укçу мар! Епĕр сирĕншĕн вăрçăра йун тăкнă чух, есĕр кунта, вăрçă хўттипе, пĕтĕм йала хăвăр алла çавăрса илсе, ĕççыннине çаратса мул купалатăр. Вăл çитмест, тата салтак арăмĕсене пусмăрлатăр.

Çтаппан. Епĕ сан арăмна сутăн илмен. Вăл хăйех мана савса качча пырать.

Ваӈук. А!.. Ăçта епĕ? Камсем есĕр? Виçĕ уйăх Австрире тыткăнра пурăннă чух епĕ кун пек пуласса шухăшламанччĕ. Ах, килте мана йуратакан йулташ кĕтсе пурăнать, тесе, тыткăнран тухса тартăм. Хамăр йала курсан, чун хĕпĕртенипе, чăтаймарăм—макăрса йатăм. Йала çитсен—йалĕпе туй сикет. Кам туйĕ ку?.. тетĕп... Пĕр сăмах та чĕнмеççĕ. Ы-ых... Ман йун тăкăнни сан пуç çине килтĕр.

Çтаппан. Есĕ суйатăн! Есĕ тыткăнра пулман! Есĕ— тарса пурăннăскер. Епе сана халех тыттарса йарăп. Тытăр ăна! Тытăр!

Ç ы н с е м (Вађука тытма тăраççĕ).

В а ђ у к (араслан пек пуçне каçăртат). Сирĕлĕр ман умран! (Сирĕлеççĕ). Çитĕ вăхăт, сирĕнпе епĕр урăхла калаçăпăр, хаљ епĕ акă çакăнтан тепĕр сăмах ыйтам. (Йељука). Савнă йулташăм! Паллатăн-и есĕ мана?

Й е љ у к (чĕнмест).

В а ђ у к. Йе çакă çурăлса, татăлса пĕтнĕ кăвак тумтирлĕ çынна йышăнас теместĕн-и?

Й е љ у к (чĕнмест).

В а ђ у к. Ма чĕнместĕн? Епĕ окопра çĕрсе выртнă чухне те, тыткăнра выçăхса пурăннă чухне те сан çинчен анчах шухăшлаттăмччĕ. Манăн пысăк çунат ӳстерсе, сан умна вĕçсе килес килеччĕ. Епĕ саншăн тыткăнран тухса тартăм. Австрин аслă вăрманĕнче тискер кайăксемпе пĕрле пурăнтăм. Хурал тăракансене улталаса, аслă Дунай шывĕ урлă ишсе каçрăм. Епĕ санран пĕр виçĕ сăмах та пулин илтме тивĕçлĕ пулĕ, тесе шанăччĕ...

Й е љ у к. Ей, телейсĕр Вађук. Епĕ те сана нумай кĕтрĕм. Нумай саншăн куççуљ тăкрăм. Виç çул хушши ес килессе шанса тăтăм... Анчах, есĕ вилнĕ тесе çыру килсен, манăн шанчăк татăлчĕ... Пурнăç пĕтрĕ — шыва сикрĕм, Çтаппан шывран хăтарса, ман кăмăла çавăрчĕ.

М у ç ç а. Е-те-те-те! Йељук, сана шывран епĕ кăларнăччĕ мар-и?

Й ă с к а р. Кунта мана та лектерĕç.

Ç т а п п а н. Тытăр çакă таркăна! Уретник! Старăстă! Хăвăр ĕçĕре мантăр-ши? (Лешсем пĕлми ӳсĕр лăрласа лараççĕ).

В а ђ у к (вољвер кăларса). Ан тапранăр вырăнтан. (Аллине йерипе хăпартса Çтаппана тĕллеме пуçлат). Епĕ сана авлантарас, тетĕп, Çтаппан!

Ç т а п п а н. М-мхм... (Чавсине çĕклесе тытса Вађук çине кашкăр пек пăхса тăрат, унтан сиввĕн кулса йарат).

М у ç ç а. Вађук шăлăм, персе ан варалан.

К ĕ р е к е п у ç й у л т а ш ĕ. Йун ан тăк, Вађук...

В а ђ у к (аллине усса). А, Вађук... Вађукăн чĕри сӳнмен... (Йељука). Ну! Пăрахатăн-и есĕ çакă намăс пĕркенчĕке, чухăн тарĕпе тĕртнĕ, чухăн куççулĕпе шуратнă çак илемлĕ тумтире?

Йеҙук. Пăрахăттăм, Ваҥук, халăх мĕн калĕ? Венчетре тăнă-çке Çтаппанпа? Телей çавăн пек пулчĕ пуҙ!..

Ваҥук. Пирĕн телей малала. Чараклантă хура пўртсене, чăрик-чарик хапхасене, çĕтĕк-çатăк çатансене, çĕре лапчăтса тăракан Çтаппанăн шатрун çуртне, унăн чаплăх хўмине, ĕмĕртенпе пуйансен ирсĕр ултавне хупласа тăракан çак тискер хўмине тўнтерсе, çĕнĕрен пурнăç тума пуçласан, пирĕн телей пуçланĕ. Çитет вăхăт, Çтаппансен шăпи тулĕ, чухăнсен чăтăмĕ татăлĕ, çак хўмене ишĕпĕр!

Муççа. А, ку хўмене ишсен пăсмасть пуҙ те-ха вăл. Йапун вăрçи вăхăтĕнче тапăннăччĕ те... (Уретниксем çине кăтартса). Çаксем чарчĕç. А, Йеҙук кинĕм, Ваҥук патнех таврăнан пулĕ...

Йеҙук (чĕнмест).

Муççа. Хаҙ ĕнтĕ санăн ик упăшка. Иккĕшĕнпе те венчетре тăнă... Иккĕшĕнчен пĕрне суйласах пулать ĕнтĕ. Ваҥук хамăр çын, Ваҥуках суйлан пуҙ.

Йеҙук (пĕркенчĕке, хушпуна хывса пăрахса). Ваҥук! Ваҥук! (Кăкри çине пырса ўкет. Телейлĕн тухса кайаççĕ).

Муççа (Ваҥукпа Йеҙука ăсатса Çтаппан патне пырса тăрăхласа). Çтаппан кĕрў, кĕреке курки паран пуҙ?

Çтаппан. Еп сана! (Пуканпа пеме тăрать).

Муççа. Е-те-те-те-е! Илтрĕн-и, Ваҥук шăлăм мĕн каларĕ? Санăн çак хўмесене ишмеле, тет...

Чаршав.

„ЙАЛТА“ ПЙЕСĂРА ЙУРЛАМАЛИ ЙУРĂСЕМ.

ПАХЧА КАЙĂК.

Пах - ча ка - йăк, сар ка - йăк, сар ка-йăк.
Хам - пар умĕнчи вир пăтти, вир пăтти.
Пе - тĕрпе - ле Ма - йу - ка, Ма - йу-ка.
Пе - тĕрпе - ле Ма - йу - ка, Ма - йу-ка.
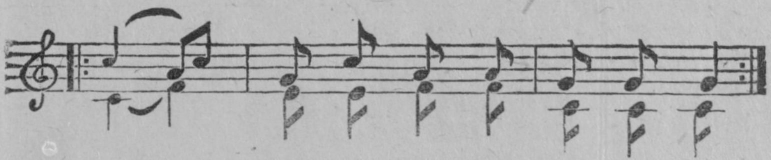
Ах! Са - лат сап - са тыт - рă - мăр,
Ах! У - лă - хай - са çи - йес - чĕ.
Ах! Чуп-ту - ни - не кур - тă - мăр,
Ах! Си - вĕн - ни - не ку - рас - чĕ.

ЕЛШЕЛ УРАМ.
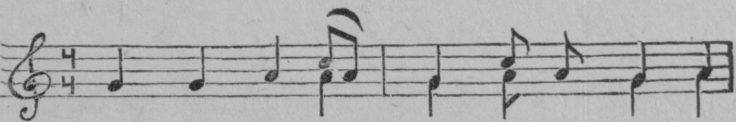
Ел - шел у - рам, ас - лă у - рам та.
Пи - кет - ле - се хĕ - рĕ - сем те.
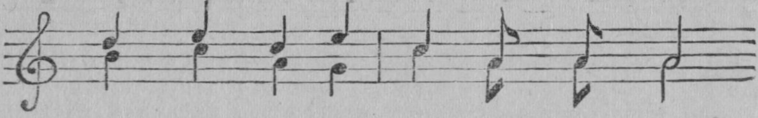
Ел - шел у - рам, ас - лă у - рам.
Пи - кет - ле - се хĕ - рĕ - сем.
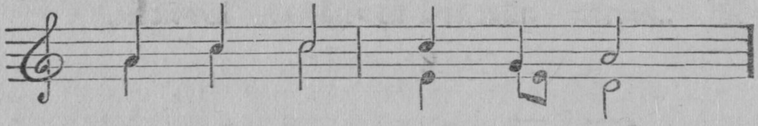
Мат - тур йал çак Ел - шел.
Мат - тур йал çак Ел - шел.
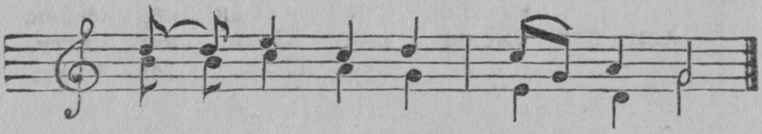
У - ра - ма тă - рăх пŷрчĕ - сем.
У - ра - ма - тă - рăх пŷрчĕ - сем.

3. Епĕр вăйĭа тухсассăн та,
Епĕр вăйĭа тухсассăн,
Çак аслă, çак аслă,
Çак аслă урам йанăрать.

4. Авăт, куккук, хытăрах та,
Авăт, куккук, хытăрах,
Чарăнасси инçе мар,
Чарăнасси инçе мар.

СĂПКА ЙУРРИ.

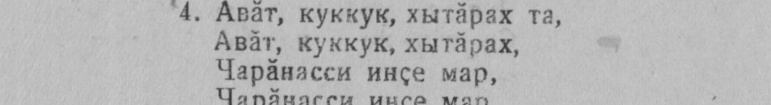

Ђа - ни - не, ту - ђи - не, а - чи - не,
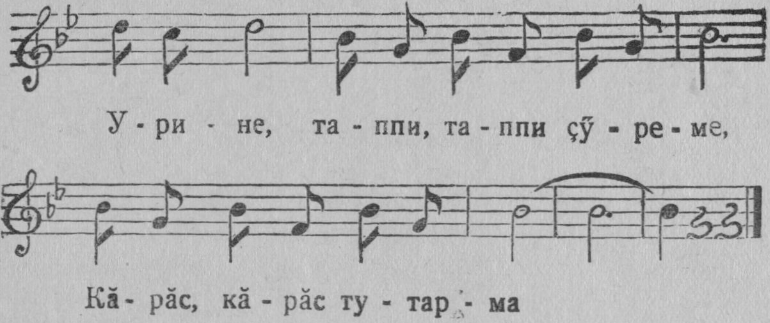
У - ри - не, та - ппи, та - ппи çӳ - ре - ме,
Кă - рăс, кă - рăс ту - тар - ма

Чит. „В" 9"
1| 3м

С У Т Р А.

ПӖР СЫПӐКЛӐ КОМЕДИ[1].

ВЫЉАКАНСЕМ:

Миравай — сутйе.
Ҫекретар.
Ухтеркке } сутлашакансем.
Сӑпани — унӑн кинӗ }
Катӑк Ҫӑвар } ҫвитетлӗсем.
Кайура Крахйанӗ }
1-мӗш ҫетатлӗ.
2-мӗш ҫетатлӗ.
Сута пынӑ ҫынсем.

Сценӑ тӗпӗнче алӑк. Сулахай йенче тепӗр алӑк. Сылтӑм йенче хӗрлӗ пустав витнӗ сӗтел; сӗтелӗ тӑрӑхӑшпе куракансем йенеле тӑрат. Сӗтел хыҫӗнче виҫӗ пукан, миравайпа ҫетатлӗсем ваљљи. Сӗтел ҫинче саккун кӗнекисем, сут ӗҫӗсем, чернилнице, тата сутйе вӑчӑри. Кӑшт айаккарах тепӗр пӗчӗк сӗтел, вӑл — ҫекретар ваљљи. Тӗп алӑк патӗнче, сылтӑм йенче — шкап, сулахай йенче — йӑвӑҫ диван. Ҫтена ҫинче сехет, тӗслӗрен хаклӑ картинкӑсем.

Сута килнӗ ҫынсем диван ҫинче тӑваттӑн каласса лараҫҫӗ. Калаҫни куракансене илтӗнмест. Ларакансенчен пӗри чӗлӗм туртат, тепри суханпа ҫӑкӑр ҫийет. Калаҫса ларнӑ чух сулахай алӑкран ҫекретар тухат. Алӑк хыҫӗнче сута килнӗ ҫынсем шавлани илтӗнет.

1-мӗш к у р ӑ н н и.

Ҫекретар, тата тӑватӑ ҫын.

Ҫ е к р е т а р. Сутйҫсем килеҫҫӗ. Тухӑр кунтан!
(Ларакансем тухса кайаҫҫӗ, алӑк урлӑ каҫсан, ҫаврӑнса пӑхса тӑраҫҫӗ).

2-мӗш к у р ӑ н н и.

Ҫекретар.

Ҫ е к р е т а р. Фу, ты... Пайан халӑх пасарги пекех... Кӑритор ҫитмен вӗсене, кунта кӗрсе ларнӑ тата! Йепле! (Ларат. Кӑсйаран сехет кӑларса пӑхат. Ҫтена ҫинчи сехет ҫине пӑхат.

[1]Комедин пролоҫӗ-фелйетонӗ пирки редактӑр асӑрхаттарнине вула.

Хайён сехетне хăлхи патне тытса пăхать). Виднă, пайан та сут каçа йулать. Вăхăт — виççĕрен иртсе тăватă сехет çине кайнă. Сутйесемшĕн пулсан мĕн, лараççĕ вĕсем пăхса, а ман, çекретарĕн, ал хытса кайичченех çырас пулать. Пайан та — çыр-çыр, çыр-çыр, — шĕвĕр пўрне лапчăнсах ларчĕ. Епĕ, хам сутйе пулсан, нихăçан та пĕр кунтах вăл таран нумай ĕç пăхас çук. Йар ăна пĕр çичĕ, ай, сакăр ĕç. Вăл пур, нихăçан та вуниккĕрен кайа лартмасть. Пайан вунвиççĕ... Чортовă дюжина! Хе-хе-хе! Шуйттан дўжĕнĕ тухсан нихăçан та ахаль иртмест. Йе кулмали ĕç тухать, йе тата макăрмали. Пайан мĕн пулĕ-ши? Кам ĕçне малтан йарас-ши? Е-е... Ухтеркенне йарам-ха. Ку — тĕлĕнтермеле старик. Зайавлени парса хăварнă чухне те шалт култарса пĕтерчĕ. (Сулахай алăк çинеле пăхать). Ах, килеççĕ! (Ура çине тăрать).

3-мĕш к у р ă н н и.

Çекретар, миравай, 1-мĕш тата 2-мĕш çетатлĕ.

(Миравай, 1-мĕш тата 2-мĕш çетатлĕ сĕтел хушшине пырса лараççĕ. Вĕсем ларсан, çекретар те ларать. Миравай куçлăх тăхăнать, вăчăрине çакса йарать, унтан аллипе сулса çекретаре хушать).

Ç е к р е т а р (тăрса). Сут пуçланчĕ!

М и р а в а й. Слушается дело о семействе гражданина деревни Кереметь-Пусь Артемия Ухтеркина. Позвать сюда Ухтеркина!

Ç е к р е т а р (алăк патне пырса). Ухтеркин Артемий! Артемий Ухтеркин!

У х т е р к к е (сценă хыçĕнче) Я-х!

Ç е к р е т а р. Кĕр часрах!

У х т е р к к е. Кĕретĕп, халех!

4-мĕш к у р ă н н и.

Çавсемех, тата Ухтеркке.

У х т е р к к е (алăкра тăракан çынсене чавсисемпе сирсе кĕрет). Ы-ый, çынĕсем килсе тулнă, иртсе кĕмеле те мар. Йарччĕ-ха, кĕме памастăн... Йар, тетĕп!..

Ç е к р е т а р. Йарăр ăна!

У х т е р к к е. Ĕнтĕ кĕтĕм, ывăлăм, кĕтĕм. (Çĕлĕкне хывса хул хушшине хĕстерет те, сутйесене ал пама тăрать, ăна ал памаççĕ). Страствăй!

Миравай. Мĕн?
Ухтеркке. Страствăй, тетĕп!
Миравай. Сутра ал памастăп.
Ухтеркке. Çаплах, иййа, çаплах!
Миравай. Тăр вăт унта.
Ухтеркке. Йурať, тăрам.
Миравай. Позвать обвиняемую Степаниду Ухтеркину!
Çекретар. Ухтеркина Степанида! (Хытăрах). Степанида Ухтеркина! Пур и вăл унта?
Сасăсем. Пурччĕ...
Çекретар. Чĕнĕр ăна.
Сасăсем. Сăпани! Сан йат тухрĕ, кĕр часрах!
Сăпани (сценă хыçĕнче). Кĕретĕп, халех.
Çекретар. Час!

5-мĕш курăнни.

Çавсемех, тата Сăпани.

Сăпани (алăкран аран хĕсĕнсе кĕрет). Йар-ха, пăйзхам, часрах! Ах, турă, хĕстерсе ларгрĕç...
Çекретар. Есĕ-и Степанида Ухтеркина?
Ухтеркке. Иййа, ман кин вăл, усал.
Миравай. Не разговаривать!
Ухтеркке. Не расковору...
Сăпани. Кам, епĕ-и?
Çекретар. Есĕ çав, тата камран ыйтатăп.
Сăпани. Епех пулĕ терĕм. Килте те Сăпани теччĕç те...
Çекретар. Ай, сута килсен, пукане пултăн-им?
Сăпани. Пĕлмерĕм.
Çекретар (витлесе). Пĕлмерĕм!
Миравай. Степанида Ухтеркина!
Сăпани. Мĕн?
Миравай. Тăр маларах... Хунеçŭ çумнерех...
Сăпани. Йурať, тăрам. (Ухтеркке çумне пырса тăрать. Ухтеркке ăна чавсапе тĕкет. Сăпани хирĕç тĕкет).
Ухтеркке. Ан тĕккеле! Мĕн, хăратас тетĕн-и, шăрчăк!
Сăпани. Ăçта епĕ сана тĕкрĕм? Есĕ ху малтан мана тĕкрĕн!
Ухтеркке. Ăçта епĕ сана малтан тĕкрĕм?

Миравай. Ан çĕмĕрлĕр кунта! Кунта, сут вĕт!

Ухтеркке. Çаплах, иййа, çаплах...

Миравай. Не разговаривать!

Ухтеркке. Не расковору...

Миравай. Позвать сюда свидетеля Герасима Криворотова.

Çекретар. Криворотов! Герасим Криворотов! Пур и вăл унта?

Сасăсем. Пурччĕ...

Çекретар. Чĕнĕр ăна!

Сасăсем. Катăк Çăвар! Сан йат тухрĕ! Кĕр часрах!

Катăк Çăвар (сцена хыçĕнче). Мы!

Çекретар. Кĕр часрах!

Катăк Çăвар. Кĕретĕп, халех!.. Çул пар, ей!..

6-мĕш курăнни.

Çавсемех, тата Катăк Çăвар.

Çекретар. Криворотăв есĕ-и?

Катăк Çăвар. Это так точчĕн!..

Çекретар. Мĕн точчĕн?

Катăк Çăвар. Тойĕç, Криворотăв — мы, сначчăт... чăвашла каласан — Катăк Çăвар...

Миравай. Криворотов!..

Катăк Çăвар. Чево исвољте?

Миравай. Тух тула.

Катăк Çăвар. Мĕншĕн? Епĕ кирлĕ пулмарăм-им тата?

Миравай. Есĕ çвидетлĕ...

Ухтеркке. Çаплах, иййа, çаплах, хоспотин миравай, Катăк Çăвар, вăл ман çвигетлĕ. Вăл сана пĕтĕмпех каласа парать...

Миравай. Малчать!

Ухтеркке. Çук, урăх шарламастăп.

Миравай. Криворотов...

Катăк Çăвар. Чево исвољте?

Миравай. Так вот, есĕ çвидетлĕ ..

Катăк Çăвар. Так точчĕн...

Миравай. Мĕн таклаттаратăн, улакайăк мар вĕт есĕ?

Катăк Çăвар. Никак нет, хоспата причашнăйе!

Миравай. Так вот, игле есӗ малтан, мӗн калатӑп епӗ сана. Есӗ ҫвидетлӗ, а ҫвидетлӗсенчен кайран ыйтатпӑр, ҫавӑнпа есӗ хаљ тух.

Катӑк Ҫӑвар. Слушайус, хоспата причашнӑйе! (Тухать).

Миравай. Ступай. Позвать сюда свидетельницу Агрипину Каюрину.

Ҫекретар. Агрипина Каюрина!

Крахйан (сценӑ хыҫӗнче). Пур, пур, кунта!

Ҫекретар. Кӗр часрах!

Крахйан. Кӗретӗп, халех...

7-мӗш курӑнни.

Миравай, 1-мӗш ҫетатлӗ, 2-мӗш ҫетатлӗ, ҫекретар, Ухтеркке, Сӑпани тата Крахйан.

Крахйан. Пӑйахам, ҫул пар-ха, епӗ кӗрем...

Ухтеркке. Крахйан, кунтарах кил, хӗрӗм...

Миравай. Не разговаривать!

Ухтеркке. Не расковору...

Миравай. Малчать!

Ухтеркке. Ҫук, урӑх шарламастӑп.

Ҫекретар. Агрипина Каюрина есӗ пулатӑн-и?

Крахйан. Епех пулӗ, терӗм. Килте те Крахйан теччӗҫ те...

Миравай. Тух калла.

Крахйан (тухма тӑрать, унтан ҫаврӑнса). Ман киле кайас-и мӗн апла?

Миравай. Киле мар, тула тух. Есӗ ҫвидетлӗ...

Ухтеркке. Ҫаплах, ийӑ, ҫаплах, хоспатин миравай. Крахйан вӑл ман ҫвитетлӗ. Епӗ ӑна качча илес тетӗп.

Миравай. Ухтеркке! Калатӑп сана, ан шарла тесе. Мӗнле тӑна кӗместӗн есӗ?

Ухтеркке. Ҫук, урӑх шарламастӑп.

Миравай. Чарӑн! Мӗнле туту ывӑнмасть санӑн?

Ухтеркке. Ара, тутан унӑн шӑмми ҫук ҫав.

1-мӗш ҫетатлӗ. Ан йантра! Мӗскер пелкетӗн!

Крахйан. Тухас-и, еппин?

Миравай. Тух та, ниӑҫта та ан кай, сана тепре чӗнетпӗр.

Крахйан. Йурать. Тухам, еппин. (Тухать).

8-мĕш курăнни.

Çавсемех, Крахйапсăр пуçне.

М и р а в а й. Ну-с, все явились?

Ç е к р е т а р. Все.

М и р а в а й. Та-ак... следовательно начнем! (Куçлăхне йусаť, ĕç уçаť те, вулаť). Гражданин Артемий Ухтеркин заявил мне, мировому судье, что третьего дня сноха, Степанида, выгнала его из собственного дома, причем кинула ему в спину сухим навозным комом...

У х т е р к к е. Çаплах, иййа, çаплах...

1-мĕш ç е т а т л ĕ. Ан шарла, вулама чăрмантаратăн.

У х т е р к к е. Çук, чăрмантармастăп; мĕншĕн чăрмантарас. Есĕ, хоспатин миравай, вулах, епĕ урăх шарламастăп.

М и р а в а й. Говорят тебе, не разговаривать...

У х т е р к к е. Не расковору.

М и р а в а й (Ухтеркке çине хытă пăхаť). Гм...

У х т е р к к е (куракансем йеннеле). Йытă çийешшĕ чĕлхи, нимĕн те çавăрса калаймасť. Калмăкла каланă пекех тухаť.

М и р а в а й. Мĕн мăкăртататăн есĕ унта?

У х т е р к к е. Сăмаха çавăрса калаймарăм-çке. Пирĕн чĕлхи çыпăçмасť.

М и р а в а й. Ну, ладно. Урăх ан чăрмантар.

У х т е р к к е. Çук урăх чăрмантармастăп...

М и р а в а й (хул пуççине силлентерет). А потому он, Ухтеркин, просит привлечь сноху, Степаниду, к законной ответственности... Причем указал свидетелей, одножителя Герасима Криворотова и одножительницу Агрипину Каюрину.

У х т е р к к е. Çаплах, иййа, çаплах.

М и р а в а й. Ухтеркке, каçармастăн-и есĕ кинўне? Каçар, вара ĕçĕ те пĕтет.

У х т е р к к е. Çук, çу-ук! Каçармастăп! Ман каçарма вăй çитмест, хоспатин миравай.

М и р а в а й. Мĕнле вăй çитмест? Каçарма вăй кирлĕ мар вĕт?

У х т е р к к е. Кирлĕ çав, хăспатин миравай! Мана вăл тислĕк муклашкипе печĕ те, ман халĕ те çурăм

ыратат, кукăрăлма та памасť. Епĕ тепре авланас тет-тĕмччĕ, халĕ ĕнтĕ, çурăм ыратнă пирки, авланма та чарăнса тăтăм.

Миравай. Каçармастăн пулсан, сутне тăватпăр!

Ухтеркке. Ара! сутне ту çав, сутне ту! Ăçтан каçарас ман ăна, хăспатин миравай! Вăл мана çăкăр та памасť. Пĕлтĕр пĕрре çăкăра алранах туртса илчĕ...

Миравай. Катайа ан кай!

Ухтеркке. Катара мар, хăспатин миравай, хамăр килтех туртса илчĕ. (Миравай аллипе сулаť).

Ухтеркке. Чим-ха, хăспатин миравай, каласа пĕтерем... Çăкăра алран туртса илчĕ те, йатлаçма пуçларĕ: Ы ы-ы! есремет пырĕ! Çиесси те çын пек çиме пĕлместĕн, лаша пек хыпатăн, тет. Сан тĕпсĕр катка хырăмне çăкăр мар, салат пăтти чыхса тултарасчĕ!—тет.

Миравай. Калатăп сана: пĕлтĕрхине ан тапрат.

Ухтеркке. Çаплах, ара, çаплах. Пĕлтĕрхине тапратмастăп...

Миравай (аллипе сулаť).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пĕтерем-хе. Ийа, çапла каларĕ те, вара, мĕн, ман алри çăкăра кăрт! туртса илчĕ.

Сăпани. Çук, епĕ унтан çăкăр туртса илмен. Суйаť вăл, ан ĕненĕр ăна.

Ухтеркке. Ара, туртса илтĕн çав!

1-мĕш çетатлĕ. Ан çĕмĕрлĕр!

Ухтеркке. Çук, çĕмĕрлместпĕр...

Миравай. Ухтеркке, кала есĕ мĕн кирлине.

Ухтеркке. Çаплах, ара, çаплах. Мĕн кирлинех калатăп. Çăкăра ман алран туртса илчĕ те, вара, йытта: Саккул! на! — терĕ. (Миравай аллипе сулаť).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пĕтерем-хе. Вара, йытти ман хырăма кĕрес çăкăра кап! хыпрĕ. Епĕ çăкăрне кайала туртса илесшĕнччĕ, йытти хампар айне тарса кĕчĕ. Мĕншĕн вилес мар вăл йытăн! Вăл та пулин мана çын вырăнне хумарĕ...

Сăпани. Мĕн суйатăн, вилменскер! Ăçта епĕ çăкăрне йытта патăм? Хам çирĕмиç. Йыттине те пурăнас йытта вĕлертĕн. Сасси лайăхчĕ!

1-мĕш çетатлĕ. Ан шарла! Ыйтăçĕ акă санран та.

Ухтеркке. Епĕ — ватă çын. Епĕ — суймастăп! Есĕ ху суйатăн! Ы-ы. суйа çăмхи!

Миравай. Есĕр йыгăпа суйа çинчен сывлăша ан йанратăр. Иксĕр хушăрта мĕн пулнине калăр. Ухтеркке, есĕ кала.

Ухтеркке. Çаплах, иййа, çаплах, хăспатин миравай! Есĕ халĕ курма-ан ман кин йанранине. Пĕр пелкеме пуçласан, чĕлхи те ывăнмаҫт унăн, çаплах пелкет.

Миравай. Калатăп сана, Ухтеркке, айаккала ан пăрăн. Есĕ мана ĕç çинчен кала!

Ухтеркке. Çаплах, ара, çаплах; айаккала пăрăнмастăп, еç çинченех калатăп. Пăрăнсан май килмерĕ вара вăл. Астумастăн-и, хăспатин миравай, Çавал арманче пĕлтĕр хуçа мелникĕ пăрăс çинчен айаккала пăрăннă та... (Миравай аллипе сулаҫ).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пĕтерем-хе. Пăрăс çинчен айаккала пăрăннă та, арман хыçне шампăлт! чăмнă. Вăт, хăспатин миравай, çапла вăл айаккала пăрăнсан.

Миравай. Ун çинчен ыйтмаççĕ санран. Сана кинў мĕн турĕ, çавна кала!

Ухтеркке. Е-е...г, халђ те! Кин-и? Кин кайран çăкăрне чармарĕ вара...

Миравай. Есĕ кун çинчен мар! Виçĕмкун мĕн пулни çинчен кала.

Ухтеркке. А, а... халђ те! Виçĕмкун пулни... Е-е... Виçĕмкун çăкăр çинчен мар, кукăљ çинчен тухса кайрĕ мар-и, катăршнай пуçĕ..

Миравай. Ха-ха-ха! Кала, апла пулсан, кала.

Ухтеркке. Иййа, кукăљ çинчен тухса кайрĕ çав. Мĕн, кин кукăљ пĕçернĕ те, кукăљ çийет. Епĕ пур, текех тип çăкăр паккатăп; çăкри те пулин кăнкăвак кăвакарса кайнă. Хăнкăла шăрши çураҫ, сăмса патне те леçмеле мар.

Сăпани. Суйаҫ вăл. Ан ĕненĕр ăна.

1-мĕш çетатлĕ. Ан шарла...

Ухтеркке. Епĕ — ватă çын! Епĕ — суймастăп. Есĕ ан пўл мана, старике... Çук, хăспатин миравай, суймастăп. Вăл хăй суйаҫ. Епĕ нихăçан та суйа суймастăп. Есĕ мана ĕнен, ватă çынна.

Миравай. Ну, малала кала.

Ухтеркке. Çаплах, ара, çаплах; малалах калатăп... Ман кин кукăҕ пĕçернĕ те, кукăҕ çийет. Кинĕ-ĕ-м! терĕм, мана, ват çынна, кукăҕ шăл çеммиччĕ те, терĕм. Сан кукăҕ тутлă-ши? терĕм. Çапла каларăм анчах, мана кин — хар-р! кăшкăрса пăрахрĕ. Çăха-ан-н! терĕ, — кукăҕ тата сана, терĕ, сана мунча чулĕччĕ! — терĕ.

Сăпани. Ăçта апла каларăм! Мĕн суйатăн, вилмен? Суйаť вăл, ан ĕненĕр ăна. Çăхан, тесе епĕ çăвар та уçман. Вăл хăй мана темскер-тепĕр каласа пĕтерчĕ. Йепле! Самăконкă персе тултарнă, хăсасшăн йеклетсе çўрет. Кукăҕ тата сана, самăконкă карланкине!

1-мĕш çетатлĕ. Есĕ тăхта-ха, ан шарла. Ыйтĕç акă санран та.

Ухтеркке. Ара каларăн çав: çăхан пырĕ! терĕн. Есĕ апла каламан пулсан, кукăҕне те çинĕ пулăттăм. Вара пĕр кăмака кукăҕне ху пĕчченех хыпса йатăн. Есĕ ху çăхан пырĕ. Кам пур сан пек йалта, йакăлти?

Миравай. Мĕн кĕрлетĕр? Есĕр кунта иксĕр йатлаçма килмен вĕт. Ухтеркке! Кала есĕ чипер: кинў сана чăнах килтен хăваласа кăларса йачĕ-и?

Ухтеркке. Ара, кăларчĕ çав, кăларчĕ. Вăт, тупата туршăн, кăларчĕ. Хăваласа кăларсах йачĕ!

Миравай. Ухтеркке! Хăçан вăл сана çурăмран тислĕкпе печĕ?

Ухтеркке. Мĕн? Хăлхана кĕримарĕ-çке ывăлăм.

Миравай. Ек-кей! Епĕ ăçтан сан ывăлу пулатăп?

Ухтеркке. Çаплах, ара, çаплах. Ухмах мар-и епĕр. Хут вĕрентмен пире. Пĕр çĕр чавалама вĕрентнĕ те, çĕр чаваласах вилетпĕр. Вилсен вара, çăвара карса выртатпăр.

Миравай. Итле! Кинў сана хăçан çурăмран тислĕк муклашкипе печĕ?

Ухтеркке. Ийа! Печĕ çав, хăспатин миравай, печĕ. Кукăҕ çисе тăранчĕ те, сăрлă пыр, кăмака çине çывăрма хăпарса выртрĕ, кушак çури пек... (Миравай аллипе сулаť).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пĕтерем-хе... Хăпарса выртрĕ те, мĕн, хăрлатта-арчĕ вара ыйăха. Харр-харррхар! тутараť. Ку кин ман çывăрса вилсех кайаť-и-ха, тетĕп. А, вăл пур, çаплах хăрлаттараť. Куна пĕлнĕ пулсан, вилтĕр пулаччĕ пĕрех хутчен.

Сăпани. Мĕн суйатăн, суйеçĕ! Ăçта епĕ çывăртăм? Ахаљ анчах выртрăмиç! Есĕ ху, ватă сысна пек, кунĕн-çĕрĕн çывăратăн, выљăх-чĕрлĕх пăхма та тухмастăн вара.

Ухтеркке. Есĕ ан пÿл мана, старике. Епĕ йĕркипе калатăп! Итле-хе, хăспатин миравай. Ыйăхран тăчĕ те, шыв ĕçме тăчĕ, шыв çук... Вара каллех мана йатлаçма пуçларĕ. Ы-ы, сулланчăк! тет. Каткара шыв çук, шыв патне те каймастăн, уссăр кĕлетке, тет. (Миравай аллипе сулаť).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пĕтерем-хе. Ара, пăхчĕха, çапла каламала-и унăн мана, ватă çынна? Ху кай шыв патне, терĕм. Есĕ—çамрăк çын, терĕм. Кăмака çинче манăн, ватă çыннăн, выртас пулаť, терĕм. Çапла ларăм ку... Унччен те пулмарĕ, кин кăмака çинчен йалт! сиксе анчĕ. Вара пуçа çĕклеме те памарĕ: пÿртрен ÿпне те питне тĕксе кăларса йачĕ.

Сăпани. Ăçта епĕ сана тĕксе кăларса йатăм? Мĕн суйатăн, пĕтескер? Есĕ ху мана малтан кутран тапрăн.

Ухтеркке. Ăçта епĕ сана кутран тапрăм? Есĕ ху мана малтан çатма аврипе тутаран тĕкрĕн. Асав шăлне кăтса пăрахрăн та, пыра ларса кĕçех вилеттĕм.

Сăпани (Ухтерккене пырса тутинчен тĕкет). Ы-ы, кÿпменскер!

Ухтеркке. Айай! пĕтерчĕ, пĕтерчĕ!..

Миравай (аллипе сĕтел çине çапса). Ан çĕмĕрлĕр кунта! Кунта сут вĕт! Ха, йепле вĕсем тупнă йантрамали?.. Шăп!!! Ухтеркке! Кала есĕ чипер мĕн кирлине!

Ухтеркке. Çаплах, ара, çаплах! Мĕн кирлинех калатăп...

Миравай. Санпа пуплеме, старик, малтан апат çийес пулаť. Унсăрăн санпала пĕтĕмпех аптрамала.

Ухтеркке. Çаплах, ара, çаплах! Выçă хырăмпа камăн пуплес килĕ. Пайан кунта ларса каç та пулаť, пайан хырăм тахçанах выçнă. Апатсăр ăçтан пурăнатăн? Апат вăл вăй-питти вĕт. Есĕ хуť нумайах çийейместĕн пулĕ, хăспатин миравай, а епĕ-тĕк!..(Миравай аллипе сулаť).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа кăтартам. Ĕлĕкрех ман пек çийекен йалĕпе те çукчĕ. Ну, вара хам та çиме-

липех çийеттĕмччĕ!.. Çăкăра урлă тытаттăмччĕ те, пăхха, хăспатин миравай, акă çапла тытаттăмччĕ те (сĕтел çинчи кĕнекене илсе çыртса кăтартаť), шатăрт! çыртаттăмччĕ. (Миравай аллипе сулаť).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пĕтерем-хе! Вара пĕр çăкăра пĕтĕмпех çисе йараттăмччĕ. Çисе йарсан, виçĕ алтăр шыв ĕçегтĕмччĕ. Вара хырăм акă çапла сарăлса кайаччĕ...

Миравай. Ан пупле ытлашши!

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пĕтерем...

Миравай. Ав!..

Ухтеркке. Çук, урăх шарламастăп...

Миравай. Санран ун çинчен ыйтмаççĕ вĕт!

Ухтеркке. Тăнланаймарăм-çке, ывăлăм! Темскер çинчен ыйтатăн есĕ манран. Хăлхи йўплĕ мар-и манăн. Пĕр йўппинчен кĕрет те, тепĕр йўппинчен вĕлт! тухса кайаť... (Хуллен). Епĕ пĕчĕкçĕ чухне ман хăлха шăтăкне йўплĕ-хўре кĕнĕ, тет. Çавăнпа ман хăлха йўплĕ пулнă, тет. Ăна епĕ анчах мар, йалĕпелех пĕлеççĕ.

Миравай. Аптрамала санпала. Кала есĕ, вара, малала: кинў мĕн турĕ сана.

Ухтеркке. Малала çаплах: çатма аврипех çапаť.

Миравай. Çапнăшăн ăна ывăлу мĕншĕн чармасť. Сан кивўн упăшки пулĕ вĕт?

Ухтеркке. Упăшки? Упăшки çук ça-ав... Салтака кайрĕ. Пĕлтĕр вĕсем шăкăртах вун çын кайрĕç. Пĕри ман Петĕр, тепри Кайура Куçми, тепри Шукăљ Микулай, тепри Мускав Ентри, тепри Çĕнçĕр Тинехпи...

Миравай. Ытлашши пуплетĕн!

Ухтеркке. Çук, каккуй ытлашши те, тата нумай... Тата тепри камччĕ-ха... Е-е, тепри Мăнтăр Саваљи... Палламастăн-и есĕ ăна, хăспатин миравай? Хăш чухне вăл сирĕн пеккисене аш сутса çўрет.

Миравай. Мăнтăр Савалипе мĕн тăвас пирĕн. Сана ун çинчен ыйтмаççĕ вĕт. Кала есĕ хăвăн ывăлу çинчен.

Ухтеркке. Е-е... Ман ывăл-и... Ман, киле таврăнаймарĕ, салтакрах пуçне çирĕ, мăнтарăн ачи... (Хуллен). Ăна унта пунттă тунăшăн персе пăрахнă, тег. Есĕ, хăспатин миравай, никама та ан кала... (Хытă). Епĕ вăл

вилнине тӗлӗкрех куртӑм. Ҫӗрпӳ хули ҫунаҫ, пек. Урам туллийех ҫын утаҫ, пек... Пайан пасар мар-ҫке, мӗн ҫынӗ утаҫ, ара, ку? тетӗп, пек. Унтан, ҫумӑр ҫӑваҫ, пек. Ҫумӑр та мар, ҫынсем те мар, пек. Темскерсем ҫӗрпе пӗлӗт хушшинче утаҫҫӗ, вӗҫеҫҫӗ, пек. (Миравай аллипе сулаҫ).

Ухтеркке. Чим-хе, каласа пӗтерем... Епӗ: мӗн? тетӗп. А вӑл, пирӗн Петӗрсем пунттӑ туни пулнӑ...

Миравай. Кинӳ ҫинчен кала.

Ухтеркке. Ҫаплах, ийӗа, ҫаплах. Кин ҫинченех калатӑп. Уншӑн пулсан, хуҫ — вил, хуҫ — чӗрӗл. Вӑл, уншӑн пулсан, хӑнт! та тумасҫ. Пӗр пасара йӑкӑртатма пӗлет те, шукӑљ, тата мана кышлама пӗлет. Вара, то тех пор ҫӗмӗрлет, то тех пор ҫӗмӗрлет: йытӑ пекех йантраҫ, ҫӑвар уҫма та памасҫ.

Сӑпани. Ан ӗненӗр ӑна. Суйаҫ вӑл. Пӗтӗмпех суйаҫ. Епӗ ӑна йатлаҫассине те нихӑҫан та йатлаҫман, тата килтен те нихӑҫан та хӑваласа кӑларман.

Ухтеркке. Ийӗа, кӑлартӑн, хӑваласа кӑларсах йатӑн. Есӗ хӑваласа кӑларман пулсан, епӗ сута та памастӑмччӗ.

Миравай. Ухтеркке! Есӗ кинӳпе ан пупле, пире кала!

Ухтеркке. Ҫаплах, ийӗа, ҫаплах! Сирех калатӑп. Кин мана чӑнахах пӳртрен хӑваласа кӑларса йачӗ. Суймастӑп. Кӑларса йачӗ те, епӗ хуллен пусма картлашкипе ҫӗре анаттӑмччӗ. Кин хыҫран сикрӗ тухрӗ те, мана ӗнсерен тӳ-ӳнт! тутарчӗ. Вара епӗ пӑлтӑр-палтӑр! чикеленсе кайрӑм, шыв лапашкине чӑпӑл-чапӑл! кӗрсе ӳкрӗм. Мӗн, лартӑм вара унта...

Сӑпани. Ӑҫта епӗ сана тӗксе йатӑм? Ы-ых, пӗтескер, суйа суйаҫ тата!..

Ухтеркке. Ара, тӗксе йатӑн ҫав. Есӗ тӗксе йаман пулсан, шыв лапашкине, мӗн, епӗ, ай, йури кӗрсе лараттӑмччӗ. Итле-хе, хӑспатин миравай, тунма пуҫларӗ, усал. А епӗ, ватӑ ҫын, суйа суймастӑп. Ара, вӑл тӗксе йаман пулсан, епӗ йӗме те йӗпетместӗмччӗ, кута та вараламастӑмччӗ. Ман хаљ те кут хуп-хурах. Ӗненместӗн пулсан, пӑх-ха, хӑспатин миравай. Маншӑн пулсан, суйа ҫук! (Ҫавӑрӑнса кӑтартаҫ).

Миравай (аллипе сетел ҫине ҫапса). Тăр чипер, ухмах! Мĕн пăркаланатăн? Часрах кала: малала мĕн пулчĕ?

Ухтеркке. Малгла ҫаплах...

Миравай. Мĕн ҫаплах?

Ухтеркке. Пылчăк лапашкинчен упаленсе тухрăм та, вара, суймастăп, чышкăпа йунасах каларăм: Ки-и-ин! терĕм, епĕ сана куншăн каҫармастăп! терĕм. Сута паратăп! терĕм. А мĕншĕн, вăл мана, старике, тĕксе йарат? Ай, хаљхи саккунпа кинĕсен ашшĕсене ĕнсерен тӳплеттермеле?

Сăпани. Суйат вăл, ан ĕненĕр ăна!..

Ухтеркке. Есĕ ан пӳл мана, старике! Епĕ йĕркипе калатăп. Итле-хе, хăспатин миравай. Вара епĕ сута тухса утрăм. Кин мана кăшкăрат: тухса сĕтĕрнех, упăте хăраххи! сĕтĕрнех, намăссăр! тет. Ҫапла каларĕ ку... Епей! Тислĕк муклашки илчĕ те, мана ҫурăмран йара пачĕ! Муклашки иртсе кайтăр тесе пĕшкĕнме тăнăччĕ, ҫу-ук, ман вată шăм-шак вăр-варах ҫаврăнаймаст. Вара ҫурăмран, мĕн, кăшт айаларах, ҫакăнтан тиврĕ. Хам сисеймерĕм те, леп! турĕ

Сăпани. Суйат вăл. Ан ĕненĕр ăна, лачч! анчах турĕ.

Ухтеркке. Есĕ ан пӳл мана, старике. Епĕ йĕркипе калатăп. Итле-хе, хăспатин миравай. Вара унтан мана тем те пĕр те каларĕ, тем те пĕр каларĕ. Сута мар санăн, вată сăрнайăн, киремет айне кайса тăрăнасчĕ, терĕ. Ҫу-ук! Каҫармастăп епĕ ăна, хăспатин миравай! Нихăҫан та каҫармастăп. Вилсе кайам, — каҫармастăп. Вилсен те вăл ман ҫине пырса тăпра ан пăрахтăр. Вăт, ҫавăнпа есĕ ăна, хăспатин миравай, мĕнле те пулин чар!

Миравай. Чаратпăр.

Ухтеркке. Чар, чар! Ӳлĕмрен ман алăри ҫăкăра туртса илмеле мар ту! Кукăљ те ҫимеле ту!..

Миравай. Вара, унпа ҫитет-и сана?

Ухтеркке. Ҫитмесĕр! . Ҫитет, ҫитет.

Миравай. Апла пулсан, есĕ ăна касамата хуптарас теместĕн-им?

Ухтеркке. Мĕ-ĕн! Касамата? Ҫук, ҫук, ҫу-ук? Касамат тесе ҫăварна та ан уҫ! Есĕ ăна ахалех чар! (Хуллен). Епĕ санауншăн ахаљ тумастăп, аликĕ пус паратăп...

Миравай. Ха-ха-ха! Ах-ха-ха-ха!!.

1-мĕш çетатлĕ. Хе-хе-хе!

2-мĕш çетатлĕ. Хы-хым-хым!

Ухтеркке (вĕсене курса кулят). Ахи-ăхи-ăхи-хик!!

Миравай. Ха-ха-ха! Ну, Ухтеркке! Есĕ питĕ тĕлĕнмеле çын! Ахаљ мар сана, мучей, Ухтеркке, тесе каланă!

Ухтеркке. Ара çаплах! Ахаљ ăçтан апла калатăн çынна!

Миравай. Ну, Ухтеркке! Каçар кинўне. Вара ĕçĕ те пĕтет.

Ухтеркке. Çук, çу-ук! Каçармастăп! Ман çвигетлĕсем пур. Пенине урамра çынсем курчĕç. Катăк Çăварпа Кайура Крахйанĕ пăхса тăчĕç. Ĕненместĕр пулсан, епĕ причак çиме те пултаратăп.

Миравай. Ыйтатпăр çвидетĕлсенчен... Позвать сюда свидетеля Герасима Криворотова!

Çекретар. Криворотов!

Катăк Çăвар. Мы! (Кĕрет).

9-мĕш куранни.

Çавсемех, тата Катăк Çăвар.

Катăк Çăвар. Чево исвољге?

Миравай. Криворотов, есĕ — çвидетлĕ...

Катăк Çăвар. Так точчĕн, хоспада причашнăйĕ!

Ухтеркке. Çаплах, иййа, çаплах, хоспада миравай! Вăл ман çвигетлĕ. Вăл сана пĕтĕмпех каласа парать.

1-мĕш çетатлĕ. Ан шарла! Санран ыйтмаççĕ хаљ.

Миравай. Криворотов, сан ĕнтĕ мĕн ыйтнине пĕтĕмпех чăн калас пулать.

Катăк Çăвар. Никак нет, хоспада причашнăйĕ, епĕ ку ĕçпе нимĕн те пĕлместĕп.

Ухтеркке. Ара, куртăн вĕт, мĕн тунатăн?

Катăк Çăвар. Курман.

Ухтеркке. Е-е, Катăк шăллăм, есĕ апла, мĕнле ара? Епĕ сана лайăх ача тесе?.

Катăк Çăвар. Ан йантра, тĕнче ухмаххи! Кам шатри шăллăмĕ пур сан ваљљи? Ухмах! Камшăн пулсан — шăллăм, сирĕн пеккишĕн пулсан — шăллăм мар, хоспадин Герасим Федорович Криворотов Второй! Пĕлетĕн-и есĕ ăна?

Ухтеркке (аллипе шарт! çапаť). Вăт кутăн!

Катăк Çăвар. Хоспода причашнăйĕ! Вăл мана кĕлевĕç тăвасшăн çвидетле тăратнă. Епĕ ку ĕçпе нимĕн те пĕлместĕп.

Ухтеркке. Кутăн! Кутăн!) 1-мĕш çетатлĕ Ухтерккене аллипе йунаť).

Миравай. Криворотов, итле есĕ малтан. Санран халех пĕлни пĕлменни çинчен ыйтмаççĕ.

Катăк Çăвар. Пĕлегĕп, çаплах.

Миравай. Раз есĕ çвидетлĕ, сан мĕн ыйгнине чăн калас пулаť. Чăн каламасан, сана хуна лайăх пулмасť. Сутра суйа суйнăшăн тĕрмене хупаççĕ.

Катăк Çăвар. Егă так точчĕн, хоспада причашнăйĕ.

Миравай. Апла пулсан кала: виçĕмкун есĕр Крахйанпа иксĕр урамра тăтăр-и?

Катăк Çăвар. Его так точчĕн... Е-е, тăман, тăман! Виçĕмкун епĕ урама та тухман!

Миравай. Каларăм, вĕт, епĕ сана чăннипе калас пулаť, тесе. Мĕншĕн суйатăн?

Катăк Çăвар. Никак нет, хоспада причашнăйĕ! Чăна-чăн калатăп. Халиччен суйа суйманна, тин çăвара вараламастăп.

Миравай. Мĕнле тата есĕ икĕ тĕслĕ каласа йатăн?

Катăк Çăвар. Его, так точчĕн, ман темскерле, чĕлхе çыхланчĕ.

Миравай. Кала малала: есĕр урамра тăнă чух Сăпани ашшĕне тислĕкпе печĕ-и?

Ухтеркке. Иййа, печĕ çав, хăспатин миравай, печĕ!

Катăк Çăвар. Никак нет, хоспада причашнăйĕ.

Миравай. Куртăн пулсан, мĕншĕн чăннипе каламастăн?

Катăк Çăвар. Я — слопотнăй гражданин, хоспада причашнăйĕ. Ни суйа суймастăп, ни курнине тунмастăп. Анчах та, ку ĕçпе епĕ нимĕн те пĕлместĕп. Курман, илтмен.

Миравай. А, пĕлместĕн-и есĕ: Сăпани вăл ашшĕне пăртак хĕсĕрлемест-и?

Ухтеркке. Иййа, хĕсĕрлег çав, хăспатин миравай, хĕсĕрлет. Пĕр хĕсĕрлеме пуçласан, алăк патнех персе хупăрлаť. (1-мĕш çетатлĕ Ухтерккене аллипе йунаť).

Катăк Çăвар. Никак нет, хоспада причашнăйĕ. Ухтеркке вăл хăй пуплекелет Сăпани çинчен йала тухсан.

Ухтеркке. Хăспатин миравай, есĕ унтан урăх ан ыйт! Вăл кутăна перет.

Миравай. Криворотов, кала-ха тата: Сăпани ашшĕне килтен хăваласа кăларса йамасť и?

Катăк Çăвар. Не моку снаť, хоспада причашнăйĕ! Курман, илтмен.

Ухтеркке. Хăспатин миравай! Вĕсем Сăпанипе иккĕшĕ пĕр шутлă! Ан ĕнен есĕ вĕсене. Катăк Çăвар вăл ман кине качча илесшĕн астараť. Ĕнер те вĕсем иккĕшĕ пасара пĕрле кайрĕç.

Катăк Çăвар. Никак нет, хоспада причашнăйĕ! Ни пасар не пывал, ни Сăпани не куђал. (Ухтерккене). Ы-ы, ватă сăрнай! Епĕ ĕнер Сăпанине пасарта мар, тĕлĕкре те курман.

Ухтеркке. Есĕ питне кĕççе çĕленĕ, çавăнпа намăса пĕлместĕн.

Сăпани. Вĕсем, хăйсем, Крахйанпа иккĕшĕ пĕр шутлă. Ĕнер атте мана тĕрлеттерет: Крахйана качча илем анчах, тет. Вара сана, киремете, пуççапмăттăмăрччĕ, тет. Ан пуççап! Мĕн тăвап епĕ сан пуççапнипе!

Миравай. Криворотов! Тата мĕн пĕлетĕн?

Катăк Çăвар. Урăх нимĕн те пĕлместĕп.

Миравай. Довођнă! Ухтеркке, сан кинўне каçарас пулаť. Çвидетлĕ сан майлă пĕртте каламасť.

Ухтеркке. Çук, çук! Каçармастăп. Аçа çапсан та каçармастăп. Ман Крахйан пур, вăл пĕтĕмпех каласа параť. (Крахйана чĕнет). Крахйан, кил-ха кунта! Кил.

1-мĕш çетатлĕ. Ан кăшкăр! Сансăрăнах чĕнеççĕ.

Миравай. Ухтеркке! Тăр есĕ ху вырăнна!

Ухтеркке. Йураť, тăрам.

Миравай. Позвать сюда свидетельницу Агрипину Каюрину.

Çекретар. Агрипина Каюрина!

Крахйан. Кунта!

Çекретар. Кĕр!

Крахйан. Кĕретĕп, халех!

10-мёш куранни.

Çавсемех, тата Крахйан.

Миравай. Крахйан! Тăр кунтарах! (Крахйан сётел патнерех пырса тăрат).

Катăк Çăвар (Крахйан иртсе кайнă чух ăна чавсинчен турттат те, хăлхинчен шăппăн калат). Ан кала, ан кала. Тун, пётёмпех тун. Тунмасан, епё сан çинчен йалёпех йат саратăп.

Миравай. Крахйан, курнине чăниипе кала. Суйа суйсассăн, хуна лайăх пулмаст.

Крахйан. Йурат, калам.

Ухтеркке. Крахйан, есё: печё, те. (1-мёш çетатлё Ухтерккене аллипе сулат).

Миравай. Крахйан, есё виçёмкун урамра тăтăн-и?

Крахйан. Тăтăм. Катăк Çăварпа иксёмёр тăраттăмăрччё епёр. (Катăк Çăвар Крахйана пырса чавсинчен хытă туртат).

Крахйан. Е-е, тăман, тăман! Виçёмкун епё урама та тухман.

Катăк Çăвар. Хоспада причашнăй, Крахйанпа епёр урамра виçёмкун мар, тăватăмкун тăнăччё кётех... Ахаљ пулсан, тăрас çукчё те, вёсем умне пёр тутар пулă сутма пынă та, пулă швеший-ши? тесе, пытăм.

1-мёш çетатлё. Ан шарла! Санран ыйтмаççё!

Ухтеркке. Суйат: тăватăмкун пирён умра тутар мар, кушак çури те пулман. Хам пёлсе тăратăп.

Миравай. Крахйан, куртăн-и есё Сăпани ашшёне тислёкпе пенине? (Катăк Çăвар Крахйана чавсинчен пырса туртат).

Крахйан. Çук-ук, курман! Пёлместёп епё ним те.

Ухтеркке. Крахйан! Курнине мёншён каламастăн?

1-мёш çетатлё. Ан шарла! Санран ыйтмаççё.

Ухтеркке. Çу-ук, шарламастăп. Крахйан туннăран анчах калатăп.

Миравай. Крахйан, Сăпани вăл ашшёпе мёнле пурăнат? (Катăк Çăвар Крахйана чавсинчен пырса туртат).

Крахйан. Çу-ук, пёлместёп епё нимён те. Çаплах пурнаççё пуљ.

Ухтеркке. Крахйан, мёншён тунатăн?

1-мёш çетатлё. Ей! (Ухтерккене аллипе йунат).

Миравай. Сӑпани вӑл ашшӗне хӗсӗрлемест-и? (Катӑк Ҫӑвар Крахйана чавсинчен пырса туртать).

Ухтеркке. Крахйан, кала!

Крахйан. Ҫу-ук, пӗлместӗп епӗ нимӗн те.

Ухтеркке (аллисене шарт! ҫапать). Акӑ тамаша!

Миравай. Крахйан, кала-ха тата! Сӑпани вӑл ашшӗне килӗнчен хӑваласа йамасть-и? (Катӑк Ҫӑвар Крахйана чавсинчен пырса туртать).

Крахйан. Ҫук. Хуть те мӑйран шӑршлӑ вӗренпе кӑкарсан та, нимӗн те пӗлместӗп. Ни илтмен, ни курман, ҫӑвар та уҫман...

Ухтеркке (аллисене шарт! ҫапать). Ну, Крахйан!

Миравай. Нимӗн те пӗлместӗн-и?

Крахйан. Пӗр пӗрчӗ те пӗлместӗп.

Миравай. Ҫитет.

Ухтеркке. Крахйан, мӗн ара есӗ?

Миравай. Ухтеркке!

Ухтеркке. Йа-х!

Миравай. Сан кинӳне каҫарас пулать анчах... Пӗр ҫвидетли те путлӗ кӑтартмасть.

Ухтеркке. Ара, чим-хе! Хӑспатин миравай! Кукӑљ ҫиме чармасть пулсан, ман вара, каҫарас шугӑм та инҫех мар. Хӑй каҫартӑр!

Миравай. Сӑпани, малала аҫуна кукӑљ ҫиме чармӑн-и есӗ?

Сӑпани. Епӗ ӑна ахаљ те нихӑҫан та чарман.

Ухтеркке. Кин! Есӗ, вара, малала та ан чар!

Сӑпани. Кукӑљ мар, хуть те хуплу туса ҫи!

Ухтеркке. Вӑт ман кинӗм, пукане тус!

Сӑпани. Агте! Есӗ те вара мана пӗр йапала тума ан чар!

Ухтеркке. Мӗн ара?

Сӑпани. Епӗ Катӑк Ҫӑвара киле кӗртес тетӗп те...

Ухтеркке. Ара, кӗрт, пайанах кӗрт! Кӗрӳ! Тавай, пар аллуна!

Катӑк Ҫӑвар. Малала лайӑх пурӑнар ӗнтӗ.

Ухтеркке. Епӗ те авланатӑп! Крахйан! Качча пыратӑн-и? Ман пӗр качака пур!

Крахйан. Сӑпани чармасть пулсан, епӗ пӑрӑнсах тӑмастӑп. Ман хамӑн те пӗр сурӑх пур!

Ухтеркке. Кин, кинĕм! Чармастăн-и?

Сăпани. Маншăн пулсан, хуť те çирĕм çиччĕ авлан.

Ухтеркке. Авланатăп, пайанах авланатăп!

Миравай. Ухтеркке! Ĕнтĕ кинӳне каçартăн пулĕ вĕт?!.

Ухтеркке. Мошнĕ! Каçаратăп! Çырах: каçарчĕ, те. Авланаť, те.

Миравай. Ха-ха-ха!

Çекретар. Хе-хе-хе!

1 мĕш çетатлĕ. Хо-хо-хо!

2-мĕш çетатлĕ. Ыхм-ыхм-ыхм!!!

Ухтеркке. Крахйан! Ĕнтĕ пирĕн, иксĕмĕрĕн, кунта урăх ĕç те çук! Прашчай, хăспатин миравай!

Катăк Çăвар. Прашчайте, хоспада причашнайе! (Сутйесем кулаççĕ).

Чаршав.

РЕДАКТĂР АСĂРХАТТАРНИСЕМ.

„Йалта“ драмăпа „Сутра“ комеди Ф. П. Павлăвăн чи паллă литератур произведенисем. Ку пйесăсем чăваш литературинче паллă вырăн йышăнса тăраççĕ. Вĕсем, Ф. П-н музык произведенийĕсем пекех, малашне пурăнма тивĕççийĕ те пире пачах иккĕлентермест. Çавăнпа, тата чăвашсен пйесăсем сахаллине асра тытса („Йалта“ 1922 çулта пичетленни саланса пĕтнĕ, ăна халĕ тупма та хĕн), епĕр Ф. П. Павлăвăн çак драмăлă произведенийĕсене пичетлесе кăларас терĕмĕр. Анчах акă мĕн çинчен асăрхаттарма тивет. „Йалта“ пйесăна урăхлатса пичетлетпĕр. Мĕншĕн тесессĕн, çырасса пит те ăста çырнă пулин те, „Йалта“ пйесă Ф. П. çырнă пекех илсессĕн, пайанхи сценăшăн вăл йурăхлах темеле мар. Идеологи тĕлĕшпе ку пйесă халђхи тапхăрти чи аслă геройĕн—пролетари револђуцин историне тăвакан рабочи класăн ăсхакăлĕпе килĕшӳлĕ калăпланайман, пйесă чăвашсен наци интеллигенцин „вăйлисен философине“ пырса перĕнкеленĕ, çав хушăрах унăн „тур çырни“, „пурнăç шăпи“ тенисен тыткăнлăхĕнчи вăйсăрлăхĕпе чир-чĕрленнĕ кăмăлĕпе çыхăнса тăрать.

Ф. П. Павлăв йалта етемсем пурлăх тата тивĕçлĕх тĕлĕшпе те пĕр маррине лайăхах сиснĕ, пйесине пит те сĕтеклĕн, хăшпĕр типсене çавăрса илсе, пĕр-пĕринпе тытăçтарса кăтартать вăл. Анчах вĕсене (йалти вăйсене) тивĕçлипе хăйсен чăн-чăн класлă вырăнне тăратса, халђхи пурнăçри пек кĕрештерейместь. Кун пирки хăй пурăннă чухне Ф. П. Павлăв та, хăйĕн çитменлĕхне палăртса, çавăн пекех асăннăччĕ (Чăваш республикĕ 10 çул тултарнă йачĕпе районсем тăрăх Патшалăх хорĕпе кайсассăн, раснах çавăн çинчен калаçаччĕ).

Çаксене сиссе, вĕсене курса тăнипе, Чăвашсен академилĕ театăрĕн чăваш труппи те кăçал (1932 çул)

„Йалта“ пьесăна тишкерÿлĕ йышăнса, ăна çĕнетсе, урăхлатарах выљаса пачĕ. Урăхлатасса труппăн режисçорĕ К. Парнепе ăна пулăшаканĕ Н. Айзмăн урăхлатнă. Çавсем çĕнетни тăрăх, тата редакциленĕ май та кăштах йакатса, пьесăна пичете хатĕрлерĕмĕр.

„Йалта“ „4 пайлă драмă“ вырăнне „5 картинлă пьесă“ пулса тăчĕ. Кирлĕмаргарах вырăнсене кĕскетнĕ. Йуррисем нумайĕшĕ ногсăр пичетленеççĕ, мĕншĕн тесессĕн, пьесăна выљанă чухне усă курма палăртнă йурăсене чылай çĕрге халĕ пĕлеççĕ, тата вĕсем уйрăм сборниксенче пичетленнĕ. Улăшгару йенчен чи палли— пьесăри геройсене хăйсен тивĕçлĕ класлă вырăнне тăратни. Çĕнетнĕ пьесăра ĕнтĕ Йељук, Вађук т. ыт. пурнăçне улăштарса пыраканĕ курăнми вăйсем: „тура çырни“, „шăпа“, „телей“ („предопределение“, „рок“) тенисем мар, пачăх урăх сăлтавсем, социалă процессем иккенне туйатăн.

Йељук—карт лайăх тухманнипе „ах, ырă пулас çук“, „чĕре ырра сисмест пулĕ“, „турă тепĕр тĕслĕ çырнă“ тесе калакан хĕрарăм вырăнне, авалхи йăласене пăхăнса, „епĕ тин сан патна пырсан та хам телейе тупас çук“ тесе, („малтанах чĕри сисчипе“ ĕнтĕ!) Çгаппан майлă хытăнах тăрса, Вађук аллипе вилме хатĕрленекен хĕрарăм вырăнне, хале кив пĕркенчĕке хывса пăрахса, Вађук майлă, çартан таврăннă мăшри—чухăн Вађукпа пĕрлешсе, унпа пĕрле çĕнĕ пурнăçшăн кĕрешĕве тухма хатĕр хĕрарăм пулса тăрать.

Вађук—йал чухăнĕ, Раççей пролетарипе пĕрле революци тума хатĕрленсе çитнĕ çар çынни. Вăл халĕ, Ф. П-н малтанхи драминчи пек,—хăйĕн класлă тăшманĕпе (Çтаппанпа, ĕмĕрхи пусмăрпа) тÿрех тытăçса ÿксе кĕрешес вырăнне, хăйĕн арăмне персе пăрахса, „ухмаха йерсе“ таçта шыва сикме пулас (хайхи „шăпа“ тенин танатине лекнĕ пирки ĕнтĕ вăл та!) „чупса тухса кайса“ кĕрешÿрен пăрăнмасть. Çгаппан та тек простă „авланнă çын“ мар ĕнтĕ ку пьесăра. Вăл пурнăç ăнманни çине „тарăхса“, ĕçсе, хыттăн пусса утса çÿрекен, тата „пĕчĕк ача пек алă тăсса“ чунтан-вартан хĕрарăма йуратакан „вутчулĕ пек тивсе кайакан чĕрелĕ“, шыва сикнĕ Йељука çăлакан çын сăнĕ вырăнне, вăл

ултавçă, йал куштанĕ, кулак, çынна чураратса, унăн ĕç вăйне ĕмсе пурăнакан тип пулса тăчĕ. Йуратăва та вăл хăйĕн пурлăхĕпе сутăн илесшĕн, йурату сăлтавĕпе çыннăн пурлăхне те (арăмĕн, Пăрчканăн) хăй йенне сăптăрат вăл, хăйĕн тĕллевне çитсе хыпса илессишĕн вĕçĕмсĕр улталама, суйма та хатĕр. (Суйа çыру, шывран туртса кăлартăм тесе суйса, Йеђука—„хама шывран туртса кăларнăшăн епĕ—санăн" тесе калаттарса çĕнсе илни, „Вађук—дезертир" тесе суйни т. ыт. те).

Пăрчкан—халĕ хăйĕн пуйанлăхне упраттарас тесе Çтаппанпа пĕрлешесшĕн çунакан хĕрарăм мар, пуйанпа пĕрлешсе унăн пурлăхне ăмсанса, „пыллă çуллă" пурнăçне кĕрсе ӳкме ĕмĕтленекен, анчах ку тĕлĕшпе пуйанăн пархатăрне курман, улталаннă средђачкă.

Муççа та, Пађђа та урăх сăнлăрах ĕнтĕ. Çĕнелнĕ сăнсем пйесăра тата пур.

Декораци те улшăнат. Пăрчкан, Йăскар пӳрчĕсем вырăнне, Пăрчкан кил хушшийĕ пулса тăнă, тата урăххи те.

Диалăксене кĕскетнĕ, хăшпĕр курăнусем те тухса ӳкеççĕ. (Йеђук упăшкисем салтака кайассине карт тăрăх йумăç йарса пĕлни, салтак ачисем таврăннă хыççăн, 3-мĕш картинăн йулашкинче, Вађукпа Йеђук йумахласа выртса çывăрни, Çтаппан Вађук пӳртне вут тĕртни—пурĕ виçĕ курăну тухса ӳкеççĕ, вĕсене выђаса парсан та, питех пăсас çук пулĕ те, выђама пит те кансĕррине те асра тытнă т. ыт. те. Йеђук шыва сикнĕ хыççăнхи вырăна улăштарнă, тата 5-мĕш картинăн йулашки курăнуне пĕтĕмпех çĕнетнĕ.

Елĕк „Йалта" драмăна курнă хыççăн, куракане, „ниçтала мар таçтала" тенĕ пек, „çухалса кайса" театăртан тухнă. „Турă çырни" т. ыт. ырлăхĕпе Йеђук-Вађуксем пĕтнĕшĕн куђанса аллине лачах усса таврăнма та пултараччĕ вăл. Халĕ пйесă пысăк оваципе, савăнăçлă пĕтет, куракана вăл кĕрешĕве мобилизацилет. Мĕншĕнни — паллах.

Ф. П. Павлăв йурă та, драмă та çыракан (композитăр, драматург) пулни — пирĕн искусствăра чеченлĕхпе пуйан, çав хушăрах вирлĕн калăпланакан сулăм хăварчĕ.

„Йалта“ — музыкла драмӑ. Лирикӑ хӑвачӗпе чӗрене, кӑмӑла тутлӑн вырнаҫакан, ҫав хушӑрах ыраттаракан та тӑкӑска, „йӳҫӗклӗ реаљнӑҫ“, акӑ мӗн вӑл „Йалта“.

Ф. Павлӑвӑн пйесӑра идеализациленӗ кӑмӑл, черченкӗ ӗмӗт, нацилӗ илем... ҫав хушӑрах пурнӑҫӑн ниме хӗрхенми, „хытӑ алли“, „турӑ ҫырни“ (рок, судьба) тенисем ерешленеҫҫӗ.

Ҫийелтен лӑпкӑ пек, идили виткипе витӗнтернӗ чӑваш йалӗ, шаларах кӗрсессӗн, кӗрлесе тӑракан, майӗпен ҫеҫ пулин те, капланса тулса пыракан клас кӗрешӗвлӗ чӑваш йалӗ курӑнат халӗ пйесӑра.

Акӑ мӗн ҫырнӑччӗ „Канаш“ хаҫатра ку пйесӑна Чӑвашсен академиле театӑрӗнче выљаса пани ҫинчен.

Ӑна курнӑ хыҫҫӑн:

„...Пйесӑна постановкӑ тӗлӗшпе илсессӗн, реалисӑм ҫтилӗпе условнӑ конструктивнӑй метод пӑтранса кайни пӑсса тӑрат пулин те, вак-тӗвек ҫитменлӗхсем палӑраҫҫӗ пулин те, куракана пйесӑ килӗшет.

Чӑваш йалӗнчи кӗрешӗве, Октӑбӗр ҫеҫ пире ҫав Ҫтаппансемлӗ, пусмӑрлӑ, кӗсенлӗ йал „реаљнӑҫӗнчен“ хӑтӑлма чӑн ҫул уҫса панине туйса илетӗн. Йепле кӗрешме кирлӗ пулнине, халӗ те Ҫтаппансен йулашкийӗсемпе пӗр килӗшӳсӗр ҫапӑҫма, вӗсен тымаррисене кӑкласа ывӑтма кирлине татах та хытӑ ӗненсе, хайарлӑхпа кӗрешӗве авӑрланатӑн.

Пйесӑн ҫужечӗ, вӑйӑлӑхӗ, кашни картинӑ хӑйӗн содержанине нацилӗ калӑплани аван. Пйесӑн паллӑрах вырӑнӗсем чӑваш йурри-кӗввипе илемленсе пыраҫҫӗ (пӗччен йе ушкӑнпа йурланисем, скрипкӑ, кӗсле т. ыт.). Йурласса та выљаканӗсем пит те килӗшӳлӗ йурлаҫҫӗ. Рољсене лайӑх валеҫсе пама пӗлнӗ.

Массӑлӑ сценӑсем вырнаҫулӑ, вӑхӑтра иртеҫҫӗ. Пирӗн ҫамрӑк артиссем хӑйсене тыткалама та, сасӑсене — интонацине — пӗлсе улӑштарса выљама та йерипен хӑнӑхса пыраҫҫӗ.

Декораци те оригиналлӑ — анлӑ та аслӑ вӑл, ӑна кашни картиншӑн шаккаса улӑштарса тӑмала мар. Декорацийӗ тӑрӑхах сценӑ ҫинче: шатрун ҫуртлӑ пуйан, вӑтам, чухӑн хуҫалӑх сӑнӗсем уйрӑмланса курӑнаҫҫӗ.

Ӳсӗмсем ҫинчен калаҫнӑ чухне, раснах тата акӑ мӗн ҫинчен чарӑнса тӑмала.

Постановкӑн чи лайӑх йенӗ, ман шухӑшпа, паллах, — Ф. П. Павлӑв творчӗствине тишкерӳлӗ йышӑнса илни, ӑна урӑхлатма хӑйайни пулса тӑраҭ. Театӑрта Ф. Павлӑв пйесине лартнӑ пулин те, ӑна пӗтӗмӗшпех унӑн темеле мар, унта тата темӗн урӑххи, ҫӗнни те пурри лайӑхах сисӗнет.

Ф. Павлӑвӑн „йумахла илемлӗхӗпе“ „пурнӑҫӑн хайарлӑхӗ“ — „реаљнӑҫӗ“, тата ниме шеллеми курӑнми вӑйсем („рок“, „турҫырни“ т. ыт.) туйӑннине, интеллигентла шикленӗвне илсессӗн — унӑн ку пйесӑра пӗгӗм творчӗствишӗн тӗлӗнмеле сӑнлӑх (символ) сиксе тухаҭ. Вӑл — Йељук. Йељук, условнӑ илсессӗн, Ф. П. Павлӑвӑн пӗр пытанчӑклӑ тӗп шухӑшне витӗнтерсе тӑракан сӑнлӑх (образ). Йељук — чӑвашсен нацилӗ сӑнлӑхӗ, вӑл — чеченлӗх, йӑвашлӑх, хурлӑхлӑ кӗвӗсен сӑлтавӗ, пусмӑр пусӑмӗ, ӗмӗт ҫунатланӑвӗ т. ыт. те.

Йељукӑн шӑпи карт тӑрӑхах курӑнаҭ!

„Турӑ ҫырнинчен иртме ҫук“.

„Ах, ырӑ пулас ҫук...“ тет вӑл Ф. П. Павлӑв пйесинче. Пурнӑҫ хирӗҫӗвӗсем ҫирӗпленсе пынине вӑл — чӑваш пуйанӗ (наци буржуазийӗ) ҫумне пуҫне тайса, унпа пӗрле пӗтме те хатӗр. Ваљук салтак айакка кайса ҫӳремеле пулни, вӑл ытти халӑхсемпе хутшӑнса, чӑваш йалне револјуцилӗх илсе кӳни — Йељука (чӑваш илемлӗхне, нацилӗхне) персе пӑрахаҭ.

Халӗ, пйесӑна ҫӗнетнӗ хыҫҫӑн, Йељук та класлӑ вырӑн йышӑнаҭ. Карт-мӗн тӑрӑх „турӑ ҫырнисем“ ӑна вилӗм сӗнсе шӑл йӗрмеҫҫӗ. Кунта класла кӗрешӳ саккунӗ хӑйӗн пӗтӗм пысӑккӑшӗпе тухса тӑраҭ.

Йељук халӗ, ҫӗнетнӗ пйесӑра, „турӑ ҫырни“ йе „халӑх мӗн калӗ“ тенисем айӗнчен тухса, мӗн авалтан пыракан тӗшмӗшлӗ йӑласене илсе ывӑтса, Ваљук аллине ӳкет. Чӑвашӑн нацилӗ искусстви, нацилӗ илемлӗх вӑйӗ револјуци йе йертсе пыракан клас — пролетари — ҫулйӗрӗ ҫине тухса, социалисӑм тӑвас ӗҫе хутшӑнаҭ.

Ф. П. Павлӑв ҫырнине ҫавӑн пек пӗлсе ҫӗнетни, лайӑх хатӗрленсе, мӗн пур вӑй-халтан тенӗ пек хатӗрленсе выљаса пани — чӑваш труппин авторитетне ҫӗклерӗ“(„Канаш“ран).

Выр̆анти сценăсем ҫинче те ҫавнашкал постановкăшăн кĕрешсе ĕҫлесессĕн, „Йалта“ вăйлă, илемлĕ, пысăк усă паракан пйесă иккенне палăртма пулаť.

„Сутра“ комеди-шуткă чăваш сцени ҫине кĕнĕ оригиналлă пĕрремĕш произведенисенчен пĕри (комедисем йенчен илсессĕн, ăна пĕрремĕшĕ темех те тивĕҫ.) Автăрĕ ăна 1917 ҫултах ҫырнă. Керенски вăхăтне илсе ҫырнă пек курăнаť.

1917 ҫул, Ф. П. Хусанти йуридичĕски курсран вĕренсе килсессĕн, Шемшерте халăх судйи пулнă. Ун чухнех ку комедийе йалта выљăма тыгăннă. К. Йегорăв артис комедийе 1918 ҫул йанварĕн 3-мĕшĕнче ҫырса илнĕ. 1919 ҫулти март уйăхĕнче Хусанта выљаса кăтартнине асăнаҫҫĕ. Ун чухне прологне те выљанă. „Шўрăмпуҫ“ журналăн 6-мĕш №-рне (нойабĕр, 1919 ҫ.) пичетленет. Вулакансен масси питех те ыйтнипе, ăна „Сунтала“ кĕртнĕччĕ. Халĕ ĕнтĕ комеди 3-мĕш хут ҫапăнаť. Чи малтанах автăрĕ ку комедийе „кулмали пĕр сыпăклă пйескă (шуткă)“ тенĕ. Пйесăна йулашки хут Ф. П. 1925 ҫул декабĕрĕн 12-мĕшĕнче тўрлетсе пăхса тухнă. Унăн алҫырăвĕ Шупашкарта Чăвашсен тĕп музейĕнче усранаť, ун ҫине Ф. П.:

„В виду того, что чувашская печать признала мою пьеску достойною для издания, кроме того, настоящая тетрадь сохранилась как единственный экземпляр авторского оригинала, который мне в феврале с./г. доставили акулевцы, нахожу достаточно смелости передать эту рукопись Центр. Чувашскому музею. Автор, 11/IV-25 г., Чебоксары“, тесе ҫырнă.

Прологĕ (фелйетонĕ) пирки автăрĕ музейе панă алҫырăвĕнче те асăнаť.

„...Чаршав уҫăлсан сута килнисем диван ҫинче виҫҫĕн-тăваттăн калаҫса лараҫҫĕ. Калаҫни куракансене илтĕнмест. Ҫак пйескăна выљас умĕн фелйетон выљас пулсассăн, ҫак ҫынсемех выљаҫҫĕ. Паллах илтĕнмеле выљаҫҫĕ вĕсем. Фелйетонне выљаса пĕтернĕ ҫĕре ҫекретар тухмала...“ т. ыт.

Фелйетон ун чухне ҫакăн пек пулнă:

ПРОЛОГ.

— Сут çук, сут çук, теççĕ...

— Сутсăр самана — тăварсăр пашалу вăл.

— Саман мар — салакайăк...

— Ан йанра, тĕнче ухмаххи! Мĕскер пелкетĕн... Халĕ мĕскер шатри сучĕ... „Наротнăй правă“ вĕт!

— Епĕ сут йĕркипе ура та йарса пусман. Мана сут кирлĕ мар. Епĕ сутсăр та лайăх пурнатăп. Йӳççине пĕтерчĕç, çавă кансĕр.

— М-м-ма? Унтан кунтан аптăрамастпăр-çке... Хам патма пыр, „кăвакалне“ сакăрвуннăпах парăп-çке. Ĕнер Ухтерккепе Çитăр ĕççе кайрĕç. Ухтеркки, пĕр-иккĕ сыпсанах, мачча çине пăхса йурлама пуçларĕ.

— Ухтерккинне ун чух пуçне çапса шăтарнă, тет.

— Кам?

— Кам пĕлет вĕсене...

— Йуманай йалĕнче çын çапса пăрахнă, тет...

— Кам-ши? Акă тата!..

— Ей, тĕнче ухмаххи... „тет“ те „тет“, йалан „тет-летсе“ ларат.

— Пайан сут таврашсем килнĕ...

— Сутсăр май килет-и вара?

— Сутсăр ăçтан пурнатăн. Мана хамах „Катăк Çăвар“ ĕнер халăх çинче каларĕ: Саваљи, сана пĕрре ислетсе илетĕп-ха, сассăр пăшалпа перетĕп, тет.

— Ман хамăн та сута памали пурччĕ те, ĕнер кайса патăм: сут пур-и? тетĕп. Пур! тет. Вара чунăм лăштах турĕ. Кайура Петĕрĕ те сута пынă та, кускалат анчах.— Ах, турă, тĕнче çĕнĕрен çуралнă пекех туйăнчĕ-çке. Чутах вĕтсе çиеччĕç, сутне час тумала мар-ши, тет.

— Шукăљ Микулайа лаша вăрланăшăн виçĕ çула тĕрмере лармала тунă, тет.

— Лайăхрахчĕ вĕсене, вăррисене. Çавна шыраççĕ вĕсем...

— Матак Кришкине, тырăпа сут тунăшăн, тата ытти спекуљаципе хăтланнăшăн пилĕк çуллăха, тет.

— Мускав Ентрине Илле арăмне ыталанăшăн тăхăр уйăха, тет.

— Хе-хе! Лартăр унта тепĕр Ентри çуралаччен...

— Хы-хы-хы! — Хо-хо-хо!! Ха-ха-ха!..

К. Йегоръв аллинче усраннă алçырăвĕ тăрăх пролог çавăн пек. Ăна кайран кăшт урăхлатарах выљанă. Пролога халĕ выљаса парсан та, ĕçе питех пăсас çук пек, ман шутăмпа. Усси те нумайах мар унăн, вăл нимĕнех те хушса калаймасť, комедийе хăçан çырнине çеç кăштах систерет те, „сута килнисен“ рољне выљакансене кăштах чĕмсĕр ларасран хăтараť.

Пичетленсе тухнисемпе алçырăвĕсем хушшинче комедин пысăк уйрăмлăхĕсемех çук. Ф. П-чăн малтан çырнинче вирйалла, тăван йалĕнчи пек сăмахсемпе сăмах çаврăнăçĕсем çеç ытларах пулнă.

Шупашкарти Чăваш театăрĕ XV çул тултарнине уйавланă май, унăн малтанхи драматургĕсенчен пĕри пулнă Ф. П. Павлăв çинчен йатнех çакна та асăнма тивĕç.

„Йалта“ Ф. П. театăр пирки шухăшĕсенчен пĕрне ĕçпе туса пани пулаť, темеле. 1919 çулта Хусанти Чăваш труппинче ĕçленĕ черетри режиçор. Тал-Мăрса (Г. Зайцĕв) драматургпа иксĕмĕр Ф. П. патне номĕра кайсаттăмăр. Унта Тал-Мăрсапа Ф. П. чăвашсен оригиналлă пйесисем çинчен, малашне мĕнле пйесăсем çырассипе пирĕн драматурги йепле çулпа кайасси çинчен те сăмах хускатрĕç. Ф. П. пйесăсене йурăсем, кĕвĕсем, вăйăсем ытларах кĕртсе илемлетме кирли çинчен каланăччĕ. Çавăнпа та „Йалта“ драмă унăн сăнавла ĕçĕ пулнă теме те йураť. Чăвашсен музыкла драмине çырас текенсем Ф. П. сăнавĕсемпе усă курмала.

Ф. П. Павлăв произведенийĕсемпе тата унăн пурнăçĕпе интересленекенсем пуррине, тата Чăвашсен академилĕ театăрĕнче (Шупашкарта) „Йалта“ пйесăна мĕнле выљаса кăтартнипе те интересленекенсем пулассине асра тытса, ку кĕнекене Ф. П. пурнăçĕ çинчен çырнă статйана кĕртетпĕр.

Пйесăна пичете ваљљи хатĕрленĕ чухне кăтартусем панăшăн К. Парне, Н. Айзмăн, К. Йегорăв йулташсене тав.

Редактăрĕ.

Ф. П. ПАВЛӐВ ПУРНӐҪӖПЕ ӖҪӖСЕМ.

Федӑр Павлӑвич — пирӗн паллӑ композитӑр — чӑваш йуррисене илемлетсе кӗвӗлекен, ҫӗнӗ йурӑсем шутласа кӑларса вӗсене музык ваљљи йӗркелекен, Чӑвашсен республик хорне йертсе пыракан ӑста дирижор, музык ӗҫне вӗрентекен, ҫав хушӑрах — комедисем, драмӑсем, шӳглӗ калавсем ҫыракан, музыкпа т. ыт. искусствӑ тӑрӑх тӗпчесе статйасем ҫыракан. Пирӗн куљтур тӗлӗшпе ӗҫлекен чи паллӑ ҫынсенчен пӗриччӗ вӑл.

Ҫураласса Ф. П. Йетӗрне уйезӗнчи (халӗ Ҫӗрпӳ районӗ) Патӗрйел йатлӑ йалта вӑтам хресчен ҫемйинче, 1892 ҫул ҫентабӗрӗн 13-мӗшӗнче ҫуралнӑ. Йалти шкула вӗренсе тухнӑ хыҫҫӑн, Иккассинчи 2 класлӑ шкулта вӗренсе, 1917-мӗш ҫул Чӗмпӗрти чӑваш шкулне кӗнӗ. Вӗренсе тухнӑ хыҫҫӑн, 1911 ҫулта ӑна музык учитли туса унтах вӗрентме хӑвараҫҫӗ. 1913 ҫулта духовнӑй семинарине кӗрсе 1916-мӗш ҫулччен вӗренет. 16/17 ҫҫ. Кушлавӑшра тата Балтайра (Йетӗрне у.) пуҫламӗш шкулта вӗрентет. 1917/18 ҫҫ. Шупашкар уйезӗнче (Шемшерте) мировой тата халӑх судйи пулса ӗҫлет. Хусанта Ҫурҫӗрпе Хӗвелтухӑҫ йенчи халӑхсен инҫтитутне кӗрет. Чӑваш республикӗнче (Ҫатра-кассинче, Хурамалта) учитлӗре пурӑнат, хор организацилет. Шупашкар уйез ОНО пуҫлӑхӗн замеҫтитӗлӗ. Унтан Тутар республикӗнчи Ҫутӗҫ комиссариачӗн инскусствӑ инструктӑрӗ, Чӑваш секси пуҫлӑхӗн замеҫтитӗлӗ. Чӑваш облӑҫӗ тунӑ хыҫҫӑн Шупашкара куҫат. Ҫутӗҫ пайӗн музык уйрӑмӗнче ӗҫлет, Шупашкарти Педтехникумра тата Музык шкулӗнче йурӑпа музык ӗҫне вӗрентет, чӑваш хорӗн дирижорӗ (20/23 ҫҫ.). Тӗрлӗ учрежденисенче йурис-консуљтра пурӑнат. 1923-мӗш ҫулта главсуд членӗ.

Чӑваш ҫӗршывне сӑнаса пӗлекен ушкӑнра тӑрса, чӑваш музыкӗ ҫинчен материалсем пуҫтарат (ушкӑн

тытăмĕн членĕ — çекретарĕ те пулса ĕçлет), кĕнекесем кăларатť, йурăсем çыратť, хаçат-журналсенче статйасем пичетлет. 1923-мĕш çулта Чăваш хорĕпе Мускава йалхуçалăх выстăвкине кайатť. Чăваш республик хорĕнче дирижор пулса 2 çул ĕçлет. Музык техникумĕнче вĕрентет (сольфеджио, хоровое пение), концертсенче тăтăшах сĕрмели купăспа (скрипкă) тухатť. Чăваш республик хорĕпе Мускава тата Чăваш республикĕ тăрăх бригадăпа кайса çӳрет. Унтан Ленинграда музык конçерваторине кайатť. Унта чăваш студенчĕсен хорне йертсе пыратť, хăйĕн çĕнĕ йуррисене йурлаттаратť.

Музык конçерваторине вăл йатарласа, композитăрсен ĕçне вĕренме кайсаччĕ. Анчах çĕнетнĕ пĕлӳне вăл пире параймарĕ, хăй çырса парас тенĕ музыкне, вăйăлă йуррисене çырса хăвараймарĕ. Унăн сывлăхне ӳпке чирĕ — туберкулоз — сăхса пырса, пурнăçне те касса татрĕ. 1931 çул ийунĕн 2-мĕшĕнче каçхине 7 сехет те 18 минутра Ф. П. Павлăв Соччи санаторийĕнче вилнĕ.

Чăваш хорĕсене организацилесси йенчен, тата чăваш йуррисене нумай сасăпа, тата музыкпа пĕрле йурлама илемлетни йенчен Ф. П. пысăк вырăн йышăнса тăратť. Вăл хора питĕ ăста йертсе пынинчен нумайĕшĕ тĕлĕнсе хавасланса калаçатťчĕç, хаçатсем çине çыратťчĕç[1].

Федăр Павăлча, тарăн шухăшласа, чĕререн тивмеле витĕмлĕ çыракан музыкçă, художник-лирик темеле. Унăн музыкĕ, тĕплĕрех илсе пăхсассăн, пĕччен хуçалăх пурнăçĕпе хăйĕн кăмăлĕсене çыхăнтарнă лирикă. Паллах, унăн пултарулăхĕ пĕр вырăнтах, ним улшăнусăр тăнă темеле мар.

Ф. П. музыкне епĕр унăн „Сăрнай", „Ача-пăча йуррисем", „Çĕнĕ йурăсем" тата „Çĕнĕ сăрнай" сборникĕсем тăрăх, тата духовой оркестăрпа калама çырнă маршĕ, скрипкăпа фортепийанă валĵи çырнă ночĕсем, тата тĕрлĕ музыкпа пĕрле каламали „Сăрнайпа палнай" тăрăх пĕлетпĕр. (Ф. П. çырнă музык тата литератур

---

1 „Канаш" хаçатри („Концертсем çакна калаттараççĕ" статйара Ф. П. йурлаттарнă чухне кĕлетки-çурăмне мĕнле килĕшӳлĕ тыткаланине кино çине ӳкерсе йулас пулатť, тенĕччĕ т. ыт.).

произведенисем ҫинчен малала, ҫак статйа ҫумне хушса кăларнă указатĕле пăх).

Малтанхи йурăсенче Ф. П. чăваш халăх кĕввисене илсе гармониленĕ кăна мар, вăл хăйĕн шухăшне художĕствăлă музыкпа палăртнă. Кайран ҫырнă йуррисенче те унăн кашнинчех (кулăшлисенче те) лирикă сăрхăнат, пур йурринче те вăл хăйĕн тĕп шухăшĕсене палăртат. Йуррисенче унăн йуратупа пеҫимисăм (шанăҫа ҫухатнине палăртакан кĕвĕлĕ шухăшсем) ылмаш-тĕлмеш черетленсе пыраҫҫĕ. Кунта Ф. П. хăй чăваш интеллигенципе ҫывăх тăрса, унпа хутшăнса ӳснĕ май, чăвашсен интеллигентлă вăйсен, йалги малгарах тăракан тата пурлăхлăрах сăйсен кăмăлне палăртат. Пĕр йенчен вĕсен — тутă пурнăҫĕ, савăнăҫлă самантсем: ĕҫкĕ-ҫикĕ, пысăк туйсем т. ыт., романтисăм тени, ҫав хушăрах — земствăлă, кулӡтурничĕствăлă шухăшсем пăркаланни, харпăрлăх — пĕччен хуҫалăх тĕпренех кисренни, ку сăйсен тĕрекĕ хăйсен ури айĕнчен тухса кайни, вак буржуалă кăмăлсем, ҫавăн пирки „ыратни" т. ыт. кунта сăн ӳкернĕ. Чăвашсен авалтан пыракан етнографилĕ йуррисене Ф. П. питĕ ăстан илемлетсе тахҫанччен лĕхех усрама тăрăшнине сисетпĕр („Туй", „Хăйматлăх йурри", Сĕрен" г. ыт.). Йулашки вăхăтала ҫеҫ Ф. П. чăваш ĕҫхалăхне ваӡӡи, пайанхи кунсемпе ҫыхăнтарса, ҫĕнĕ йурăсем пара пуҫларĕ („Малала утар", „Колхоз йурри" т. ыт.).

Ҫийелтен кăна илсессĕн, Ф. П. йуррисене ҫакнашкал тапхăрсене уйăрма пулат.

1. Хăйĕн кăмăлне палăртакан индивидуалисла лирикă: „Шупашкар туйи", „Сапсар кĕрĕк", „Вĕлле хурчĕ" „Йĕс таканлă", „Пирĕн урам" т. ыт. Кунта иккĕленӳ, пеҫимисăм тата темле курăнман вăйа (мистицисăма) парăнниччен килнĕ хурлăхлă кĕвĕсем илтĕнеҫҫĕ. (Статйара кĕвĕсемпе кăтартма ҫук пирки йурăсенчи сăмахсене илсе хамăр шухăшсене ҫирĕплетсе пырар).

„Ĕмĕр вăрăм, пуҫăм ҫамрăк,
Йепле пурăнса иртерем-ши?"
(„Шупашкар туйи").

„Ҫӳлеле пăхрăм, ай тĕлĕнтĕм —
Кайăк-кĕшĕк вĕҫнинч н.

Шухăшларăм, ай тĕлĕнтĕм —
Пĕчĕкрен пысăк пулнинчен".
(Çавăнтанах).

„...Шанса кайас илемĕ...
Ах, шухăшăм, шухăшăм,
Мĕншĕн есĕ пăтранан?"
(„Вĕлле хурчĕ").

Ф. П-н хăй пурнăçĕнчи трагедийĕ: кăмăллана хĕре илейменни, çемйере телейлĕх тупайманни, ача-пăчасăр йулма тивни, килĕштерсе пурăнманни т. ыт. обшчĕствăри интеллигентлă сăйсен кăмăлĕпе пĕр пек ĕнерўлĕ йанрама пуçлат, пĕр вăлакпа сăрхăнса йура кĕввине кĕрет.

„Пирĕн çамрăк чĕресем пусăрнмасть.
Тем чул хурлансан та,
Çынна курăнмасть".
(„Чĕнтĕрлĕ те кĕпер"),

тенисем, Ф. Павлăв пĕтĕм пултарулăхне, шўтернĕ темелех сăрхăнса кĕреймен пулин те, вĕсен тути çаплах.

2. Иккĕмĕш вырăнта Ф. П-н етнографилĕ йуррисем: „Туй", „Хăйматлăх йурри", „Олту", „Вĕçкĕн", „Сĕрен", „Тўттĕл", „Ташă кĕвви" т. ыт. вăйă-уйав чухнехи йурăсене, йăласене, йалти кивĕ пурнăçран йулнă йенĕсене кăтартни. Ырлăхпе усаллăхне хăшпĕр çĕрте шута илмесĕр, кĕвĕсемпе хавасланса кайса:

„Алтăр курки сыв пултăр",

тенисем, çав хушăрах хĕре тавар пек укçала сутнине, хĕрĕнчен ытла унăн йапалине (туприне) хапсăнса тăвакан туйсене кăтартма тăрăшни те пур („Хăйматлăх йурри").

Октябĕр хыççăн революцийе йышăннă интеллигенцин чăваш чĕлхине, искусствине пачах чĕрĕ вăй вырăнне хумасăр, ун çине ала сулнă пайĕпе каймасть Ф. П.—вăл чăваш йурри-сăввине тивĕçлĕ хак парса, ăна йуратса аталантарасшăн çуннă интеллигент представителĕ. Вăл наци илемлĕхне пуç тайса, ăш варканипе, пĕчченлĕх тыткăнĕнче хĕмленсе тăракан кăмăла, „çамрăк чĕрине", тăван кĕвĕпе пуçса нўретме, лăплантарма пăхнине сисетпĕр.

Пĕр йенчен наци музыкĕн расналăхне хытах палăртакан „пилĕк тонлă гаммăсене“ çĕмĕрсе, наци кĕввине „çичĕ тонлă анлă гаммă“ (Йевроп музыкĕн сăнĕ) кĕртме те хăйаť, киввине нимĕн тивми хĕрхенсе тăрасшăн мар вăл („Чĕнтĕрлĕ те кĕпер“), паллă композитăр Чайковскирен музык ĕçне вĕренекен, çав хушăрах Ф. П. наци сăнлăхне çĕклессишĕн, „йумахлă чеченлĕхшĕн“, наци расналăхĕшĕн çунаť.

„Выљамашкăн, кулмашкăн
Тухйа пуçлă хĕр чипер“.
(„Олту“).

3. Йулашки вăхăтри тапхăр—массăлă, револ҆уцилĕ йурăсем:

„Малала утар, харăс пусар,
Пĕрлешсе ĕçре ыр курар“.
(„Хĕрлĕ йалав“).

„Пирĕн çамрăк чĕрере
Сулхăн тытма кирлĕ мар“.
(„Ай улми“).

„Уничерен тухар-и,
Аťăр колхоз тăвар-и те,
Електрицă çутар-и“.
(„Колхоз йурри“).

„Маттур салтак пулар-и те,
Совет çĕршывне сыхлар-и“.
(„Хĕрлĕ çара кайакансен йурри“).

Кунта Ф. П. револ҆уцийе йышăнни, унăн пысăк усăлă попутчикĕ пулни курăнаť. Йурăсен револ҆уцилĕхĕ асăннă сăвăсенче, поетсен сăмахĕнче кăна мар, кĕввисенче, музыкĕнче те çителĕклĕ темеле. Текстпа музыкĕ унăн питĕ килĕшсе пыраççĕ. Чăвашсен хаљхи маршла йуррисенчен „Хĕрлĕ йалав“ чи лайăххи хисепленет. Ку йурăсене халĕ чылай çĕрте питĕ килĕштерсе йурлаççĕ, пахалаççĕ вĕсене. Анчах ку тапхăрти йурăсене те пачах лирикăсăр темеле мар. Вĕсен кĕввинче те хушăран шанчăклăх çителĕклех марри, темле „чун шикленĕвĕ“ те асăрханаť. „Хĕрлĕ çара кайакансен йуррин“ 2-мĕш пайнех илер. Ĕçхалăх çарне, Хĕрлĕ çара тăраспаттăр шухăшлă

çамрăкăн кĕвви, çĕкленсе пырас вырăнне, пĕр вырăнта темле тулланса, капланса килни те сисĕнет.

Ф. П. тата ĕç йуррисем, колхоз çамрăкĕсене вађђи вăйăлă йурăсем пама хатĕрленĕччĕ. Хăшпĕр поета сăмахĕсене çырса хатĕрлеме те хушнă.

Музык фронтĕнче питĕ тăрăшса ĕçлени, музык пирки калана сăмахĕсем те, Ф. П. чăваш музыкне чунтан йуратнине, чăваш йурри-музыкĕ ĕçхалăхне куђтурлатасси йенчен пысăк хĕçпăшал иккенне аван пĕлнине кăтартаççĕ.

Ф. П. „Чуваши и их песенное и музыкальное творчество" йатлă кĕнеке (1-мĕш выпуск) кăларчĕ. 10 выпуск кăларма хатĕрленнĕччĕ. Журналсем çине те музык çинчен чылай çырчĕ, пухнă материалсем те самайах пулма кирлĕ.

Музык ăсти кăна мар Ф. П., ăна епĕр — „Сутра", „Йалта" пйесăсен автăрне тивĕçлипе хак хурса аса илетпĕр. Ку пйесăсене нумайĕшĕ пĕлеççĕ, нумай çĕрте выђанă „Сутра" комеди пырса кĕмен сценă та çук пулĕ чăвашсем хушшинче теме те пултаратпăр.

Ку пйесăсем те йуррисемпе пĕр сăнлах темеле. Питĕ кăмăллă старик, çав хушăрах тăмсаккай Ухтеркке кинĕсемпе сутлашни, вак-тĕвекшĕн чакалашни... пысăк хирĕçĕвлех мар пурнăçра, куђтурлă чĕлхепе тăнлантарса парсассăн, хăйех майланать... тени — çăмăллăн пуçран ачашласа кайакан кулăш (йумор) виткипе витĕнет („Сутра"). Интеллигент куçĕпе пăхса лайăх сăнаса ўкерсе илнĕ йал сăн-сăпачĕ: ытарма çук çамрăклăх вăййисем, çав хушăрах татăлан çинçе ĕмĕтсем „Йалта" вĕлтлетсе иртеççĕ. Чуна ыраттарсах темле вăйа парăнни, вăрттăн ўпкев шухăшĕсем, хушăран йурăсенчи:

„Тем чул хурлансан та,
Çынна курăнмасть",

тенисемех палăрса пыраççĕ.

Пйесисенче те, йуррисенче те Ф. П. пысăк ăсталăха пăхăнни, ĕçе тĕплĕ, çителĕклĕ йакатса тума тăрăшнине аса илетпĕр. Çавăнпа та, — автăрăн хушăран хăшпĕр произведенийĕсем ĕçхалăх кĕрешĕвĕнчен айакрарахра

тăраççĕ пулин те, — Ф. П. пултарулăхĕ пирĕн искусствăра чылай пысăк еттап, хаклă пурлăх пулса тăрать.

Ф. П-ран йулнă произведенисене пухса, тивĕçлипе хак парса усрамала. Вĕсем тăрăх та искусствă ăсталăхне вĕренсе, Ф. П-ран йулнă пурлăхпа кирлĕ пек усă курса, пурнăçри йавленисем çине Ф. П-ран тарăнрах, тата ĕçхалăх кĕрешĕвĕ йенчен пăхса, тумĕпе нацилĕ, ăшчикĕпе (тултармăшĕпе) пролетарилĕ чăваш искусстви тума тăрăшар.

Çакă Ф. Павăлча чи тивĕçлипе асăнни пулать.

Н. Ваçанкка.

Ф. П. ПАВЛĂВ ÇЫРНĂ ПРОИЗВЕДЕНИСЕМ.

1. Йурлама тата музык валҗҗи çырнисем.

1. „Ача-пăча сасси“ — ача-пăчасем валҗҗи çырнă вăйă - йурăсем.

2. „Хитре йурăсем“ — музыкпа каласа пĕччен йурламали йурă кĕнеки.

3. „Сăрнай“ — илемлетнĕ чăваш йуррисен кĕнеки, 1924 çулта Шупашкарта пичетлесе кăларнă.

4. „Çĕнĕ йурăсем“ — 3 автăр пĕрле Октябĕр револҗуци 10 çул тултарнине хисеплесе кăларнă илемлĕ йурăсен кĕнеки. Унта Ф. Павлăвăн 7 йурă кĕнĕ. Шупашкарта 1928-мĕш çулта çапăнса тухнă.

5. „Çĕнĕ сăрнай“ — 3 автăр пĕрле йулашки вăхăтра гармониленĕ йе çĕнетнĕ йурăсен кĕнеки. Ф. Павлăвăн 18 йурă кĕнĕ.

6. „Сăрнайпа палнай“ — тĕрлĕ инструментсемпе каламали пйесă (пичетленмен).

7. „Марш“ — Чăваш автономийĕ 10 çул тултарнине уйавланă тĕле духовой оркестăр валҗҗи çырнă музык (пичетленмен).

8. „Чўк“ — (киремете кĕлтуни) солă, хор йурласа тата оркестăрпа каласа иртерекен вăйăлă йурă сценкă.

9. „Вăйă“ — оркестăрпа хор, солă валҗҗи сценкă (пичетленмен).

10. „Салтак йурри“ — хорпа йурлама гармониленĕ йурă. „Сунтал“ра пичетленĕ. Ленинградра вĕреннĕ чухне тата çĕнĕ йурăсем çырнă, („Кăвак лутка“ т. ыт., вĕсене Ф. П. студентсене хорпа йурлама вĕрентнĕ (пичетленмен-ха)

11. Скрипкă валҗҗи етудсем.

12. „Кĕтўç“ — скрипкăпа пианинă валҗҗи çырма тытăннă лирикăлă кĕвĕ (çырса пĕтереймен).

13. „Чăваш йуррисем“ — Ф. П. çырса илнĕ 175 кĕвĕ, сăввисем 1700 йахăн (пичетленмен).

2. Литературă произведенисем.

1. „Сутра“ — пĕр пайлă комеди („Сунтал“, „Шурăмпуç“ журналсенче пичетленнĕ).

2. „Йалта“ — 4 пайлă драмă, Шупашкарта 1922-мĕш çулта кĕнеке пичетленсе тухнă.

3. „Майра ухатникĕ“ — шўтлĕ калав, 1930 çулта „Капкăн“ журналра пичетленнĕ.

4. „Тевик“ — чăваш паттăрĕ çинчен кĕвĕлесе çырнă поемă.

5. „Лурский“ — повĕç, вырăсла.

6. „Ошибка“ — калав, вырăсла, (кусем иккĕшĕ те пичетленмен).

7. „Авăн çапни“ — сăвă, ун тăрăх В. П. Воробйов йурă çырнă

8. „Сутра“ прологĕ, Колчак çинчен, тата ытти те.

3. Докладсем, теорилӗ статйасем, рецензисем.

1. „Хитре" (Понятие чуваш о красоте по их народным песням)— „Ӗҫлекенсен сасси" тата „Отчет общества изучения местного края за 1923 год"—кӗнекере пичетленнӗ.

2. „Чуваши и их песенное творчество, первый выпуск, 1927 ҫул Шупашкарта тухнӑ.

3. „Речитативы" в Чувашской народной музыке, 1923 ҫул „Красное жало" журналра тухнӑ.

4. „Чӑваш музыкӗ"—1923 ҫулхи чӑвашла пысӑк календарта тухнӑ монографи.

5. „Чӑваш хорӗ Мускавра"—„Ӗҫлекенсен сасси" журналра тухнӑ.

6. „Сунтал" журналра Ф. П. статйисем чылай. Сӑмахран: „Чӑваш кӗсли", 8-мӗш №, 1928 ҫул тухнӑ; „Чарӑнвӑ сасӑ", 1929 ҫул, 1-мӗш №; „Ҫармари йура", 1928 ҫул, 1 мӗш №; „Чӑваш музыкӗ ҫинчен ҫырнӑ кӗнекесем", 1928 ҫул (1—7 № ҫырнӑ).

7. Н. В. Шупуҫҫыннин „Ҫурхи кӗвӗсем" кӗнекин умсӑмахӗ („Сунтал", 1928 ҫул, 11 №); „Канаш", „Чувашский край" хаҫатсенче, тӗрлӗ журналсенче „Аллегро", „Хветке", „Х. В. Павлӑв", тесе алӑ пусса ҫырнӑ рецензисем, искусствӑ ҫӑрӑх ҫырнӑ статйасем чылай.

8. Мускавра Ленин йачӗпе хисепленсе тӑракан библиотӗкра—„Чӑваш музыкӗ ҫинчен ҫырса илнисем" тата ытти хаклӑ алҫырӑвӗсем те пулма кирлӗ.

ТУПМАЛИ.

Стр.

Иалта 3

Сутра 43

Хушса кăларнисем 62

Ответ. редактор **Н. ВАСЯНКА.**

Техн. редактор **Н. ЯНГАС.**

Поступило в производство 19/XII—33 г. Подписано к печати 30/XII—33 г.

Формат 72×105/32. Тираж 3 500 экз.

Изд. листов 2½. В одном изд. листе 69 535 знаков.

Индекс X—3. Заказ № 3080.

Уполн. Чувашлита № 1677.

Типография № 2 Чувашского Государственного Издательства в г. Алатыре, ЧАССР.

Хакĕ 75 пус
Цена 75 коп.

Ф. П. ПАВЛОВ

ДРАМАТИЧЕСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ „В ДЕРЕВНЕ“, „НА СУДЕ“

ЧУВАШСКОЕ ГОСИЗДАТЕЛЬСТВО ✦ 1934 ✦ ЧЕБОКСАРЫ